

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ & ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ – ΤΟΜΕΑΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ & ΕΡΕΥΝΑΣ
ΚΕΝΤΡΟ ΨΥΧΟ-ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΤΗΣ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ
ΤΩΝ ΔΥΝΗΤΙΚΩΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ – ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ «ΩΜΕΓΑ»

ΔΙΑΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ
**ΔΥΝΗΤΙΚΕΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ: ΚΟΙΝΩΝΙΟ-ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΕΣ
ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΙΚΕΣ ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ**

ΣΕ ΣΥΜΠΡΑΞΗ ΜΕ ΤΟ
ΤΜΗΜΑ ΕΦΑΡΜΟΓΩΝ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗΣ ΣΤΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ
ΤΟΥ ΤΕΙ ΜΕΣΣΟΛΟΓΓΙΟΥ

ΚΑΙ ΣΕ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ ΤΟ
ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**E-Democracy και Δυνητική Πολιτική Συμμετοχή. Μια
μελέτη περίπτωσης: Οργάνωση, Αξιολόγηση και Μελέτη
μιας δυνητικής κοινότητας εργαζομένων**

ΤΖΩΡΤΖΗΣ ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ
ΑΜ: 6307Μ013

ΤΡΙΜΕΛΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗ:

1. Αναπλ. Καθ. Κ. Κοσκινάς, Επιβλέπων
2. Δρ. Α. Ξενάκης, Μέλος
3. Δρ. Σ. Αρσένης, Μέλος

ΙΟΥΝΙΟΣ 2011

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το Διαδίκτυο παρέχει τη δυνατότητα δημιουργίας ενός νέου είδους πολιτικής, αυτή την οποία ασκούν οι πολίτες ως μέλη μιας δυναμικής κοινότητας, διαμορφώνοντας μια νέα πολιτική συνείδηση και συλλογικότητα. Η δημιουργία ενός αλληλεπιδραστικού ιστοτόπου που απευθύνεται σε μια κοινότητα εργαζομένων και η εισαγωγή διαβουλευτικών πρακτικών σε εφαρμογές ηλεκτρονικής δημοκρατίας, είναι πιθανό να ενισχύσει τη συμμετοχή των εργαζομένων στη δημοκρατική λήψη αποφάσεων, παρέχοντάς τους ένα εργαλείο συνεχούς ενημέρωσης, επικοινωνίας μεταξύ τους, διαβούλευσης αλλά και διαμόρφωσης προτάσεων.

Ο σκοπός της παρούσης εργασίας είναι η δημιουργία ενός δυναμικού ιστοτόπου για τους εργαζόμενους στη Γενική Γραμματεία Αθλητισμού του Υπουργείου Πολιτισμού – Τουρισμού και η μελέτη του ως σύγχρονου εργαλείου ενημέρωσης, πολιτικής συμμετοχής και κινητοποίησης.

Ο ιστότοπος με ονομασία “gganet” (www.gganet.gr) δημιουργήθηκε με την εφαρμογή ανοιχτού κώδικα “joomla!”. Αναρτήθηκε στο Διαδίκτυο στις 10 Απριλίου 2011 και λειτουργεί μέχρι σήμερα. Ο ιστότοπος συνδέεται με forum και ιστοσελίδα στο facebook. Οι εργαζόμενοι ενημερώθηκαν για τον ιστότοπο μέσω γραπτών ανακοινώσεων, e-mails, facebook και προσωπική ενημέρωση. Καταγράφηκαν η επισκεψιμότητα, ο αριθμός χρηστών και μέσω ερωτηματολογίου αξιολογήθηκε ο ιστότοπος από τους εργαζομένους.

Κατά το διάστημα μελέτης της λειτουργίας του ιστοτόπου (10/4/2011 έως 8/6/2011) καταγράφηκε η είσοδος 132 χρηστών. Για το μήνα Μάιο οι επισκέπτες ήταν 66 σε σύνολο 380 υπαλλήλων της Γραμματείας (17,37%). Ο συνολικός αριθμός επισκέψεων ήταν 247, τα αρχεία που ζητήθηκαν ήταν 40.748 και οι σελίδες 8.374. Διενεργήθηκε ένα δημοψήφισμα στο οποίο συμμετείχαν 25 χρήστες (19,3% των επισκεπτών). Κατατέθηκαν 20 άρθρα και 22 ερωτήματα. Αναρτήθηκαν 8 ανακοινώσεις, ενώ στο facebook εγγράφηκαν 20 χρήστες και στο forum δημιουργήθηκαν 3 συζητήσεις. Στο ερωτηματολόγιο που διανεμήθηκε απάντησαν 40 χρήστες. Η συντριπτική πλειοψηφία των χρηστών απάντησε θετικά ως προς την ικανοποίησή τους από τον ιστότοπο, τη συχνότητα επισκέψεων, την ευκολία πλοήγησης, τη σαφήνεια και πληρότητα του περιεχομένου και των πληροφοριών που παρέχονται, τη χρησιμότητα των καταχωρίσεων, την ικανοποίηση των απαιτήσεών τους, τη συχνότητα ανανέωσης και την πιθανή σύσταση του ιστοτόπου σε άλλους. Συμπερασματικά, ο ιστότοπος “gganet” είχε θετική ανταπόκριση και ικανοποιητική συμμετοχή.

ΛΕΞΕΙΣ – ΚΛΕΙΔΙΑ

Ηλεκτρονική δημοκρατία, δυνητική κοινότητα, ιστότοπος εργαζομένων, πολιτική συμμετοχή

ABSTRACT

The internet provides the potential of creation of a new kind of policy, the one that citizens practice as members of a virtual community, shaping a new political conscience and collectiveness. The creation of an interactive website, that is addressed to a community of employees, and the introduction of consulting practices in applications of electronic democracy may promote the participation of employees in the democratic decision-making, by providing a tool of continuous briefing, communication, consultation and configuration of proposals.

The aim of this study is to create a dynamic website for the employees of the General Secretariat of Sports of the Ministry of Culture and Tourism and to examine this website as a modern tool of briefing, political participation and action.

The website named “gganet” (www.gganet.gr) was created using the application of open source “joomla!”. It was uploaded in the Internet on 10 April 2011 and is active up to today. The website is connected with a forum and a webpage in the facebook. The employees were informed for the website via written reports, e-mails, facebook and personal briefing. The number of visits and visitors of the website as well as the hits and page views were recorded. A questionnaire was used for the evaluation of the website by the users.

A hundred and thirty two users accessed the website during the period studied (April 10 to June 6, 2011). During May, 2011 the visitors were 66 out of 380 employees of Secretariat (17.37%). The total number of visits was 247, the number of files accessed was 40,748 and the number of pages accessed was 8,374. A referendum was held and 25 users participated (19.3% of visitors). Twenty articles and 22 questions were submitted. Eight announcements were made, while 20 users were registered in the facebook and 3 discussions were created in the forum. The questionnaire was answered by 40 users. The vast majority responded positively regarding their satisfaction from the website, the frequency of their visits, the facility of web browsing, the clarity and plenitude of content and information that is provided, the utility of registrations, the satisfaction of their requirements, the frequency of renewal and the possibility of recommending the website to others. In conclusion, the website “gganet” engaged a positive response and the participation of the employees was satisfactory.

KEYWORDS

Electronic democracy, virtual community, employees' website, political participation

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	2
ABSTRACT.....	4
ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	8
1.ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	9
2.ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ.....	13
2.1 Από την Κλασσική Δημοκρατία στη συμμετοχική.....	13
2.1.1 Κλασσική Δημοκρατία: Αθήνα.....	14
2.1.2 Προστατευτική Δημοκρατία.....	15
2.1.3 Ριζοσπαστική Αναπτυξιακή Δημοκρατία.....	16
2.1.4 Η Άμεση Δημοκρατία.....	17
2.1.5 Νομικά Θεσμοθετημένη Δημοκρατία.....	18
2.1.6 Συμμετοχική Δημοκρατία.....	18
2.2 Η έννοια της Ηλεκτρονικής Δημοκρατίας και Διακυβέρνησης.....	20
2.2.1 Βασικοί άξονες της Ηλεκτρονικής Δημοκρατίας.....	23
2.2.2. Ο κοινωνικός διάλογος.....	26
2.2.3 Η Δημόσια Σφαίρα.....	26
2.2.4 Το Κοινωνικό Κεφάλαιο.....	28
2.2.5 Δημόσια και Ηλεκτρονική Διαβούλευση.....	30
3. ΟΙ ΔΥΝΗΤΙΚΕΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ.....	34
3.1 Εννοιολογικό πλαίσιο των Δυνητικών Κοινοτήτων.....	34
3.2 Γνωρίσματα των Δυνητικών Κοινοτήτων.....	36
3.3 Δομή των Δυνητικών Κοινοτήτων.....	38
3.4 Η Σημασία της Εμπιστοσύνης στις Δυνητικές Κοινοότητες.....	40
4. ΣΚΟΠΟΣ - ΥΛΙΚΟ – ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ.....	43
5. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ.....	47
5.1 Ο ιστότοπος.....	48
5.2 Στατιστικά στοιχεία ιστοτόπου.....	52

5.3 Ερωτηματολόγιο.....	54
6. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΣΥΖΗΤΗΣΗ.....	57
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	60

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Οι σπουδές μου στο μεταπτυχιακό πρόγραμμα «Δυνητικές Κοινότητες» του τμήματος Ψυχολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου αποτέλεσαν τη γέφυρα μεταξύ των ανθρωπιστικών σπουδών μου και της σύγχρονης επιστήμης του Διαδικτύου, όπως αυτό διαμορφώνει τις σχέσεις – συνδέσεις που αναπτύσσονται στο «δυναμικό κόσμο», παρέχοντας μια διαμεσολαβούμενη επικοινωνία. Οι σχηματιζόμενες δυνητικές κοινότητες αποτελούν μια πρόκληση ως ένα νέο πεδίο μελέτης των ανθρωπιστικών επιστημών.

Η ιδέα της δημιουργικής αξιοποίησης των σύγχρονων τεχνολογιών της επικοινωνίας και της τεχνολογίας προς όφελος του κοινωνικού συνόλου αποτέλεσε το έναυσμα για την εκπόνηση της διπλωματικής αυτής εργασίας με στόχο το πέρασμα από τη θεωρία στην πράξη.

Η μελέτη αυτή εκπονήθηκε υπό την επίβλεψη και καθοδήγηση του Αναπληρωτή Καθηγητή κ. Κ. Κοσκινά και των διδασκόντων κυρίων Α. Ξενάκη και Σ. Αρσένη τους οποίους και ευχαριστώ θερμά.

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Αποτελεί γενική παραδοχή, ότι οι πολίτες των κοινωνιών του Δυτικού κόσμου απογοητεύονται ολοένα και περισσότερο από τις παραδοσιακές μορφές διακυβέρνησης και την νεοφιλελεύθερη άσκηση πολιτικής. Σταδιακά τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης απέκτησαν ηγετικό και καθοδηγητικό ρόλο ασκώντας πολιτική και οι πολιτικές δυνάμεις και πολιτικοί υποβαθμίζουν τον ρόλο των πολιτών και τελικά την ίδια την πολιτική. Τα σύγχρονα πολιτικά κόμματα όπως αναφέρει ο Held (2003), κυριαρχούν στο κοινοβούλιο, ενισχύουν τον ρόλο της ηγεσίας ώστε αυτή να κυριαρχεί στα κόμματα ιδρύοντας κομματικούς μηχανισμούς για τον έλεγχο των μελών του κοινοβουλίου, καθιστώντας τους εκπροσώπους πειθήνια όργανα. Οι πολίτες έχουν σταδιακά μετατραπεί σε απλούς απαθείς θεατές, χωρίς ουσιαστική εμπλοκή στα πολιτικά δρώμενα με μοναδική πολιτική πράξη την ψήφο στις εκλογές, διασφαλίζοντας έτσι την πολιτική νομιμότητα των εκάστοτε κυβερνήσεων μέσα από προκαθορισμένες επιλογές (Winkler και Kozeluh, 2005). Οι πολίτες δεν είναι ικανοποιημένοι με τα υπάρχοντα μοντέλα δημοκρατικής πολιτικής. Συχνά η πολιτική συνδέεται σήμερα με τη συμφεροντολογική συμπεριφορά, την υποκρισία και μια δραστηριότητα δημοσίων σχέσεων με σκοπό την προώθηση «πολιτικών πακέτων». Η άποψη αυτή μολονότι είναι αληθής και κατανοήσιμη οδηγεί στην εγκατάλειψη της πολιτικής. Τα προβλήματα όμως του σύγχρονου κόσμου, μπορούν να λυθούν με την ανάπτυξη και το μετασχηματισμό της πολιτικής με τρόπο που θα επιτρέψει την διαμόρφωση και οργάνωση μιας καλύτερης ανθρώπινης ζωής.

Εξάιρεση αυτού του κανόνα στην Ευρώπη, αποτελεί το κράτος της Ελβετίας σύμφωνα με τον Becker (2001), όπου οι πολίτες έχουν ενεργό συμμετοχή στις πολιτικές διαδικασίες που λαμβάνουν χώρα, επιλύοντας θέματα που προκύπτουν με διαδικασίες δημοψηφίσματος. Τόσο η διαδικασία δημοψηφίσματος όσο και η λαϊκή νομοθετική πρωτοβουλία, έχει παίξει καίριο ρόλο στην δημοκρατία της Ελβετίας όπου και παραμένει η προτιμότερη μέθοδος εθνικής νομοθέτησης. Όπως αναφέρει ο Barber (2007), η χρήση του δημοψηφίσματος από τους Ελβετούς, ενόησε πολλές φορές τους πολίτες εναντίον του κατεστημένου και των πολιτικών ελίτ και επέδειξαν ισχυρή θέληση και ανεξάρτητο πνεύμα αγνοώντας τις πιέσεις των μέσων ενημέρωσης και των οικονομικά ισχυρών. Μάλιστα, τα δημοψηφίσματα αυτά έχουν την μορφή πολλαπλών επιλογών (αντί για ένα απλό ναι ή όχι) που οδηγεί σε πιο εκλεπτυσμένες και μελετημένες απαντήσεις και συνοδεύονται από πληροφοριακά πακέτα για όλα τα εθνικά δημοψηφίσματα και τις λαϊκές νομοθετικές πρωτοβουλίες.

Η δημοκρατία επιτάσσει την ενεργό συμμετοχή των πολιτών στην πολιτική ζωή και τις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις μεταξύ διαφορετικών ομάδων συμφερόντων (stakeholders) στην κοινωνία. Η συμμετοχή είναι μία πολύπλευρη σχέση μεταξύ ομάδων συμφερόντων της πολιτικής τριάδας (κράτος, αγορά, κοινωνία των πολιτών), σε μία προσπάθεια να επηρεάσουν την πολιτική ατζέντα σε διάφορα στάδια του κύκλου ζωής πολιτικής και σε διαφορετικά επίπεδα της κυβέρνησης (Millard, 2003). Παρά την επιφαινόμενη αδιαφορία των πολιτών για τα κοινά, η πολιτική είναι και πρέπει να γίνει μέρος της ζωής και της δομής των σύγχρονων κοινωνιών που διαμορφώνουν την ιστορία της εποχής μας.

Η δυναμική του Διαδικτύου προσφέρει μια προοπτική με ελπίδες για τη δημιουργία ενός νέου είδους πολιτικής που βασίζεται στη συμμετοχική δημοκρατία και στη δημοκρατική λήψη αποφάσεων από τη βάση. Η πολύ μεγάλη ανάπτυξη των τεχνολογιών της πληροφορίας και της επικοινωνίας είναι τόσο σημαντική ώστε επιφέρει αλλαγές στον παραδοσιακό τρόπο προσέγγισης και κατανόησης της κοινωνίας και της οργάνωσής της. Η εξαιρετικά ταχύτατη διάχυση των τεχνολογιών του Διαδικτύου και η ανάπτυξη δικτυακών εφαρμογών προκαλούν την εμφάνιση της online κοινωνικής ζωής και διαντίδρασης. Αποτέλεσμα τούτων είναι οι βαθμιαίες αλλαγές στη μορφή και το περιεχόμενο των κοινωνικών, πολιτικών, οικονομικών και πολιτισμικών σχέσεων μεταξύ των ανθρώπων. Όπως αναφέρει ο Goldstein (2003), με την ανάπτυξη των τεχνολογιών του Διαδικτύου ο χώρος και ο χρόνος χάνουν την πρότερη σημασία τους και τα γεωγραφικά όρια και αποστάσεις αμβλύνονται όλο και περισσότερο με αποτέλεσμα την μετάβαση σταδιακά σε ένα μοντέλο δυνητικής οργάνωσης της κοινωνικής, πολιτικής και οικονομικής ζωής. Οι σχέσεις εξουσίας ως δομικές των κοινωνικών σχέσεων συνεχίζουν να υπάρχουν με το ίδιο περιεχόμενο, αλλά με διαφορετική μορφή, μέσα στη δυνητική οργάνωση. Όλα αυτά επιφέρουν σημαντικές επιπτώσεις και μετασχηματισμούς στη δομή και την κουλτούρα των κοινωνικών οργάνωσεων, στις καθημερινές πρακτικές και συνθήκες της εργασίας και στον τρόπο που αυτές διαμορφώνονται και τέλος στο είδος των σχέσεων που δομούνται σε αυτές. Σήμερα, οι παραδοσιακές μορφές εμπλοκής στα κοινά και οι κυβερνητικές πολιτικές αναπροσαρμόζονται στις απαιτήσεις της ψηφιακής εποχής, αναθεωρώντας τις πολιτικές και κοινωνικές έννοιες που τις περικλείουν. Σύμφωνα με την παγκόσμια έκθεση 2003 του Οργανισμού Ενωμένων Εθνών (Ο.Η.Ε., 2003)¹ για το δημόσιο τομέα, «Η Ηλεκτρονική Διακυβέρνηση σε Σταυροδρόμι», περισσότερες από 80 χώρες ανά την

¹ http://el.wikipedia.org/wiki/Οργανισμός_Ενωμένων_Εθνών

υφήλιο αναπτύσσουν προγράμματα ηλεκτρονικής διακυβέρνησης, παρέχοντας ηλεκτρονικές δημόσιες υπηρεσίες και ηλεκτρονική πληροφόρηση των πολιτών. Η μελέτη αυτή αναγνωρίζει πόσο σημαντική είναι η αμφίδρομη σχέση της κυβέρνησης με τον πολίτη, καθόσον του επιτρέπει μεγαλύτερη συμμετοχή στη διαμόρφωση των κυβερνητικών αποφάσεων και της πολιτικής. Παρά ταύτα, στον τομέα της ηλεκτρονικής συμμετοχής (e-participation) στην Ελλάδα οι δείκτες παραμένουν επίμονα στάσιμοι.

Βασική αρχή πάνω στην οποία αναπτύσσεται η θεωρητική και εμπειρική προσέγγιση του θέματος, είναι η διαμόρφωση μιας νέας πολιτικής συνείδησης και συλλογικότητας, όπως αυτή διαμορφώνεται μέσα από τις εφαρμογές της ηλεκτρονικής δημοκρατίας (e-democracy). Στόχος του εγχειρήματος αυτού είναι η ανταλλαγή απόψεων και θέσεων πάνω σε ζητήματα που απασχολούν τις σύγχρονες τοπικές και εθνικές κοινωνίες και κατά συνέπεια η ανάληψη πρωτοβουλιών και άσκησης πολιτικής από τους πολίτες. Σύμφωνα με τον Τριανταφύλλου (2008), το άτομο – πολίτης (e-citizen) αποκτά μια νέα δυναμική και δυναμική ταυτότητα μέσα από την οποία του δίνεται η δυνατότητα με τρόπο άμεσο, γρήγορο και ενεργό να εκφράσει τις πολιτικές του θέσεις και να ασκήσει κριτική. Καθίσταται σαφές ότι η δημοκρατία σήμερα προσαρμόζεται χωροχρονικά. Επαναπροσδιορίζονται οι συμμετέχοντες και ο τρόπος συμμετοχής σε μια κοινωνία και δημιουργούνται νέες κοινωνικές δομές οι οποίες λειτουργούν με τη χρήση του Διαδικτύου. Οι ψηφιακές πόλεις του μέλλοντος και η ανάπτυξη των κοινωνιών δεν θα έχουν γεωγραφική υπόσταση αλλά χωροχρονική. Η δημοκρατία θα βρεθεί στο στάδιο επαναπροσδιορισμού των συμμετεχόντων, της μορφής συμμετοχής και του τρόπου με τον οποίο αυτή θα γίνεται. Η ηλεκτρονική εμπλοκή των πολιτών στα κοινά είναι μία κοινωνική διεργασία, η οποία περιλαμβάνει την οικοδόμηση σχέσεων και τη δημιουργία μίας αίσθησης τόπου και του ανήκειν, κι επομένως η επιτυχία ηλεκτρονικής εμπλοκής των πολιτών σχετίζεται καταρχήν με κοινωνικά, πολιτιστικά και οργανωτικά ζητήματα και στη συνέχεια με την τεχνολογία (Coleman και Gøtze, 2002).

Με την παρούσα εργασία θα προσπαθήσουμε να αποδείξουμε ότι με την δημιουργία αλληλεπιδραστικού ιστοτόπου ως εργαλείο πολιτικής συμμετοχής για την κοινότητα εργαζομένων στην Γενική Γραμματεία Αθλητισμού και την εισαγωγή διαβουλευτικών πρακτικών σε εφαρμογές ηλεκτρονικής δημοκρατίας, μπορούμε να ενισχύσουμε τη συμμετοχή των εργαζομένων στη δημοκρατική λήψη αποφάσεων, ενδυναμώνοντάς τους στο βαθμό που οι ίδιοι οι εργαζόμενοι γίνονται δημιουργοί της πολιτικής. Η συμμετοχή των

εργαζομένων - πολιτών στη δημόσια σφαίρα μπορεί να ενισχυθεί μέσω ηλεκτρονικών πρωτοβουλιών που επικεντρώνονται στον πολίτη-άτομο και θα τους δώσει την δυνατότητα να επανατοποθετηθούν στην πολιτική ώστε να άρει τους υφιστάμενους περιορισμούς στην εφαρμογή των δημοκρατικών διαδικασιών.

Στη συνέχεια της εργασίας μας θα κάνουμε μια θεωρητική ανάλυση των κύριων εννοιών που διαπραγματευόμαστε, θα παρουσιαστούν οι σκοποί και οι στόχοι της παρούσας μελέτης και θα ακολουθήσει η μεθοδολογία της έρευνας. Έπειτα θα ακολουθήσει η παρουσίαση των αποτελεσμάτων μας και τέλος θα αναφερθούμε στα συμπεράσματα και τις μελλοντικές προοπτικές.

2. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ

2.1 Από την κλασική δημοκρατία στην συμμετοχική

Η δημοκρατία, είναι το πολίτευμα όπου η εξουσία πηγάζει και ασκείται από το λαό. Η ετυμολογία της λέξεως βρίσκεται στα συνθετικά «δήμος» (το σύνολο ή η συνέλευση των ανθρώπων που έχουν πολιτικά δικαιώματα) και «κράτος» (δύναμη, εξουσία, κυριαρχία) δηλαδή η δύναμη των πολιτών. Η Δημοκρατία αναπτύχθηκε για πρώτη φορά στην Αρχαία Αθήνα. Στην Αθηναϊκή δημοκρατία κάθε πολίτης έπαιρνε άμεσα μέρος στην πολιτική (αν και οι σκλάβοι, γυναίκες, αλλοδαποί και παιδιά δεν είχαν δικαίωμα συμμετοχής). Η λέξη παρουσιάζεται στον Ηρόδοτο, που έγραψε μερικά από τα πρωϊότερα σωζόμενα γραπτά, αλλά ίσως δεν χρησιμοποιήθηκε πριν το 440-430 π.Χ. Δεν είναι σίγουρο ότι η λέξη χρησιμοποιήθηκε από τη στιγμή της γέννησης της δημοκρατίας, αλλά από το 460 π.Χ. γνωρίζουμε την ύπαρξη του ονόματος «Δημοκράτης», που προφανώς δόθηκε από τους γονείς στο παιδί τους ως ένδειξη δημοκρατικής νομιμότητας.

Σύμφωνα με τον Lenk (1982), σε αντίθεση με την ολιγαρχία (κυριαρχία των λίγων) ή την μοναρχία (κυριαρχία του ενός), η δημοκρατία θεωρείται η κυριαρχία του συνόλου (των εκλογέων) πάνω στις πολιτικές του υποθέσεις. Τέσσερα βασικά χαρακτηριστικά των δημοκρατικών συστημάτων που προκύπτουν είναι: Ο έλεγχος του λαού στα κέντρα πολιτικών αποφάσεων, μέσα από την εκλογή και την δραστηριότητα των αντιπροσώπων, η πολιτική ισότητα και οι σταθερές εκλογικές διαδικασίες, η ελευθερία του πολίτη μέσα από συνταγματικές εγγυήσεις και τέλος η αρχή της πλειοψηφίας σαν γενικός κανόνας για τη λήψη αποφάσεων σε όλες τις πολιτικές αρχές. Ο Henry B. Mayo (1975), ορίζει ως δημοκρατικά τα συστήματα στα οποία η εθνική πολιτική αποφασίζεται σε πλειοψηφική βάση από τους αντιπροσώπους του λαού, οι οποίοι υπόκεινται σε αποτελεσματικό έλεγχο από το λαό, χάρη σε εκλογές που διεξάγονται περιοδικά, πάνω στη βάση πολιτικής ισότητας και κάτω από συνθήκες πολιτικής ελευθερίας.

Για τον David Held (2003), ο όρος δημοκρατία σημαίνει μια μορφή διακυβέρνησης όπου, σε αντιδιαστολή με τη μοναρχία και την αριστοκρατία, άρχει ο λαός. Η δημοκρατία συνεπάγεται ένα κράτος όπου μεταξύ των πολιτών υπάρχει κάποια μορφή πολιτικής ισότητας. Η «εξουσία δια του λαού (rule by the people)» ίσως φαίνεται σαφής έννοια, αλλά τα φαινόμενα απατούν. Η ιστορία της ιδέας της δημοκρατίας είναι σύνθετη και σημαδεύεται από αλληλοσυγκρουόμενες αντιλήψεις. Το πεδίο διαφωνιών είναι ευρύτατο. Για τον Αριστοτέλη,

όπως αναφέρει ο Kenneth McLeisch (2001), βασική αρχή της δημοκρατίας είναι η ελευθερία. Κύριο χαρακτηριστικό της δημοκρατίας είναι ότι ο κάθε πολίτης γίνεται εκ περιτροπής και άρχων και αρχόμενος. Κάθε πολίτης πρέπει να έχει ίσα δικαιώματα. Για το δημοκράτη οι έννοιες ελευθερία και ισότητα είναι έννοιες αλληλένδετες. Είναι βασική πεποίθηση ότι οι άνθρωποι πρέπει να έχουν ίσο μερίδιο στην εξουσία και ίδιες ευκαιρίες για την άσκηση αυτής. Οι απόψεις και τα πιστεύω του λαού θα πρέπει να διαμορφώνουν την πολιτική ατζέντα και να καθοδηγούν τις πολιτικές αποφάσεις. Η ιδέα της δύναμης των ανθρώπων ίσχυε ιδιαίτερα στην αθηναϊκή δημοκρατία, όπου οι Αθηναίοι πολίτες (στους οποίους δε συμπεριλαμβάνονταν οι σκλάβοι, οι γυναίκες και οι μη γηγενείς) συμμετείχαν στη διαμόρφωση, τη λειτουργία και τον έλεγχο της πολιτικής ενεργά μέσα από την εκκλησία του δήμου. Οι συνελεύσεις στην εκκλησία του δήμου έπαιρναν τη μορφή ομαδικών διαβουλεύσεων μέσω της φυσικής παρουσίας των πολιτών, και οι αποφάσεις της αποτελούσαν την αυθεντική έκφραση της συλλογικής βούλησης του δήμου και όχι μόνο ένα συνονθύλευμα ατομικών απόψεων (Fuchs, 2003). Η αρχή στις διαβουλεύσεις των πολιτών ήταν το συμφέρον της πόλης, το οποίο ήταν ανώτερο από αυτό του μεμονωμένου ατόμου, καθώς τα δικαιώματα δεν αναφέρονταν σε ιδιώτες και οι υποχρεώσεις δεν επιβάλλονταν από ένα κράτος ταγμένο στη διατήρηση ενός πλαισίου προστασίας των ιδιωτικών επιδιώξεων των ατόμων. Επιπλέον, η κοινωνική και δημόσια φύση των διαβουλεύσεων στην εκκλησία του δήμου (αμεσότητα συμμετοχής στη λήψη αποφάσεων, συλλογικότητα στην πρόσληψη του πολιτικού λόγου, θέαση ομιλητών - ακροατών, επωνυμία, αίσθηση σωματικότητας συμμετεχόντων, επιδοκιμασία - αποδοκιμασία ρητόρων) αποτελούσαν μορφές καθημερινής πολιτικής εμπειρίας (Μανιάτης, 2003).

2.1.1 Κλασσική Δημοκρατία:Αθήνα

Η ανάπτυξη της αθηναϊκής δημοκρατίας στάθηκε κεντρική πηγή έμπνευσης για τη νεότερη πολιτική σκέψη. Τα πολιτικά ιδεώδη της, όπως η ισότητα των πολιτών, η ελευθερία, ο σεβασμός του νόμου και της δικαιοσύνης, διαμόρφωσαν την πολιτική σκέψη στη Δύση διαμέσου των αιώνων. Όπως αναφέρεται στον D. Held (2003), η συμμετοχή στα κοινά των πολιτών δεν συναντούσε εμπόδια βασισμένα στην κοινωνική θέση ή τον πλούτο. Ο δήμος είχε την κυρίαρχη εξουσία στις νομοθετικές και δικαστικές λειτουργίες και οι πολίτες είχαν άμεση συμμετοχή στις κρατικές υποθέσεις καθώς και στις νομοθετικές και δικαστικές λειτουργίες. Κυρίαρχο δε όργανο ήταν η συνέλευση των πολιτών και η κυρίαρχη εξουσία ασχολούνταν με όλες τις κοινές υποθέσεις της πόλης. Υπήρχαν πολλαπλές μέθοδοι επιλογής υποψηφίων για

δημόσια αξιώματα όπως η άμεση ψηφοφορία, η κλήρωση και η εναλλαγή και δεν υπήρχαν διακρίσεις προνομίων που διαφοροποιούσαν τους απλούς πολίτες από τους αξιωματούχους. Ένα άλλο χαρακτηριστικό γνώρισμα της αθηναϊκής δημοκρατίας ήταν ότι το ίδιο άτομο δεν μπορούσε να υπηρετήσει δύο φορές στην ίδια θέση, με εξαίρεση όλα εκείνα τα αξιώματα που αφορούσαν και συνδέονταν με τη διεξαγωγή του πολέμου. Η θητεία ήταν για όλους βραχύχρονη και υπήρχε πρόβλεψη για χρηματική αποζημίωση σε όλους όσους εργάζονταν σε δημόσιες υπηρεσίες ώστε να μην ζημιώνονται οικονομικά. Θα πρέπει εδώ να αναφερθεί ότι το πολίτευμα αυτό αναφέρεται σε μια πόλη – κράτος και ο χαρακτήρας της δημοκρατίας δεν ήταν καθολικός καθώς οι «μέτοικοι», οι γυναίκες και οι δούλοι δεν είχαν πολιτικά δικαιώματα. Η δουλοκτητική οικονομία και η οικιακή εργασία των γυναικών επέτρεπε στους άντρες να ασχοληθούν με τα κοινά. Η εξάρτηση του παραγωγικού συστήματος από τους δούλους και η εν γένει οικονομική δομή της πόλης – κράτος οδήγησε στην παρακμή των αρχαίων δημοκρατιών και συντέλεσε στην άνοδο των αυτοκρατοριών.

2.1.2 Προστατευτική Δημοκρατία

Κύριο χαρακτηριστικό της προστατευτικής δημοκρατίας είναι ότι η κυριαρχία πηγάζει από το λαό αλλά εκχωρείται σε εκπροσώπους που μπορούν να ασκήσουν νόμιμα τις κρατικές λειτουργίες. Ο Hobbes (1989), στο έργο του Λεβιάθαν, θεωρεί ότι οι άνθρωποι δεν έχουν αγαθή φύση, αλλά είναι εκ φύσεως εγωιστές και ηδονιστές. Το γεγονός ότι τα ανθρώπινα κίνητρα οδηγούνται, σύμφωνα με τη φύση τους, από προσωπικό συμφέρον, θα μπορούσε να είχε καταστροφικές συνέπειες. Ανεξέλεγκτοι, οι άνθρωποι, και καθοδηγούμενοι από την εσωτερική δυναμική τους, το πιθανότερο είναι πως θα αλληλοκαταστραφούν. Για να διατηρηθεί η κοινωνική ειρήνη, ο Hobbes δημιουργεί ένα τέχνασμα, τον Λεβιάθαν, το Κράτος, είτε με τη μορφή της απόλυτης μοναρχίας, είτε με τη μορφή της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας. Το σημαντικό στοιχείο είναι ότι αυτό το Κράτος έχει το μονοπώλιο της βίας και της απόλυτης εξουσίας. Ως ανταπόδοση προς τον άνθρωπο, το Κράτος ασκεί αυτή την απόλυτη εξουσία με μοναδικό σκοπό τη διατήρηση της κοινωνικής ειρήνης. Ο Λεβιάθαν, λοιπόν, αναλαμβάνει την προστασία των πολιτών από εξωτερικούς και εσωτερικούς παράγοντες, μέσω του στρατού και της αστυνομίας. Άλλο σημαντικό καθήκον είναι επίσης η προστασία των πολιτών από τον ίδιο τον Λεβιάθαν. Από αυτήν την ιδέα πηγάζει το Σύνταγμα, ως αυτοπεριορισμός της εξουσίας. Μόνο αν τα άτομα απεμπολήσουν τα δικαιώματά τους, μεταβιβάζοντας τα σε μια ισχυρή εξουσία, η οποία μπορεί να τους αναγκάσει να τηρούν τις

υποσχέσεις και τις συμφωνίες τους, τότε μπορεί να διαμορφωθεί μια αποτελεσματική και νόμιμη ιδιωτική και δημόσια σφαίρα, η κοινωνία και το κράτος. Η πιο σημαντική ανάπτυξη όμως της θεωρίας της προστατευτικής θεωρίας οφείλεται στους Jeremy Bentham και James Mill (D. Held, 2003). Οι κυβερνώντες πρέπει να είναι υπόλογοι απέναντι στους κυβερνώμενους μέσω πολιτικών μηχανισμών, μεταξύ άλλων την μυστική και τακτική ψηφοφορία και του συναγωνισμού ανάμεσα στους υποψήφιους εκπροσώπους. Οι κυβερνώντες θα πρέπει να παρέχουν στους πολίτες ικανοποιητικά μέσα για να επιλέγουν, να εξουσιοδοτούν και να ελέγχουν τις πολιτικές αποφάσεις.

Ένα άλλο χαρακτηριστικό της προστατευτικής δημοκρατίας είναι ότι η κρατική εξουσία πρέπει να είναι απρόσωπη δηλαδή να οριοθετείται με το νόμο και να διακρίνεται σε εκτελεστική, νομοθετική και δικαστική. Το σύνταγμα πρέπει να διασφαλίζει την ελευθερία από αυθαίρετες πράξεις, καθώς και την ισότητα ενώπιον του νόμου με την μορφή των πολιτικών δικαιωμάτων ή ελευθεριών και κυρίως αυτών που συνδέονται με την ελευθερία του λόγου, της έκφρασης, των ενώσεων, της ψήφου και των πεποιθήσεων. Θα πρέπει να υπάρχει διαχωρισμός του κράτους από την κοινωνία των πολιτών, ανταγωνιστικά κέντρα εξουσίας και ομάδων συμφερόντων και το πεδίο της κρατικής δράσης θα πρέπει να περιορίζεται αυστηρά στη δημιουργία ενός πλαισίου που θα επιτρέπει στους πολίτες να αναπτύξουν την ιδιωτική τους ζωή, χωρίς τον κίνδυνο της βίας και της ανεπιθύμητης πολιτικής παρέμβασης.

2.1.3 Ριζοσπαστική Αναπτυξιακή Δημοκρατία

Βασική αρχή της ριζοσπαστικής αναπτυξιακής δημοκρατίας είναι ότι οι πολίτες πρέπει να απολαμβάνουν πολιτική και οικονομική ισότητα, προκειμένου κανείς να μην εξουσιάζει τον άλλον και όλοι να μπορούν να απολαμβάνουν ίση ελευθερία και υπαγωγή στη διαδικασία της συλλογικής ανάπτυξης. Βασικός υπερασπιστής της ιδέας της αναπτυξιακής δημοκρατίας υπήρξε ο Jean Jacques Rousseau. Άσκησε άμεση επίδραση στην ανάπτυξη του κύριου αντίλογου στη φιλελευθερία δημοκρατία. Για τον Rousseau ο ρόλος του πολίτη είναι ο ανώτερος στον οποίο μπορεί να προσδοκά ένα άτομο. Οι αρχόμενοι έπρεπε να είναι οι άρχοντες. Όλοι οι πολίτες πρέπει να συναθροίζονται για να αποφασίζουν πιο είναι το άριστο για την κοινότητα και για να θεσπίζουν από κοινού νόμους (D. Held, 2003)

Κύρια χαρακτηριστικά της ριζοσπαστικής αναπτυξιακής δημοκρατίας είναι η άμεση συμμετοχή των πολιτών σε δημόσιες συνελεύσεις όπου συγκροτείται το νομοθετικό σώμα και ότι η εκτελεστική εξουσία ασκείται από «δημόσιους λειτουργούς» ή «διοικητικούς

υπαλλήλους». Η ομοφωνία στα δημόσια ζητήματα είναι επιθυμητή και θα πρέπει να υπάρχει πρόβλεψη ψηφοφορίας με βάση την αρχή της πλειοψηφίας, σε ζητήματα που υπάρχουν διαφωνίες. Οι πολίτες πρέπει να απολαμβάνουν πολιτική και οικονομική ισότητα, προκειμένου κανείς να μην εξουσιάζει τον άλλον και όλοι να μπορούν να απολαμβάνουν ίση ελευθερία και υπαγωγή στη διαδικασία της συλλογικής ανάπτυξης. Η ριζοσπαστική αναπτυξιακή δημοκρατία αναφέρεται κυρίως σε μικρές μη βιομηχανικές κοινότητες όπου υπάρχει καταμερισμός της ιδιοκτησίας σε πολλούς.

2.1.4 Η Άμεση Δημοκρατία

Πρόκειται για το μοντέλο Δημοκρατίας που ανέπτυξε ο Jean-Jacques Rousseau στο Κοινωνικό Συμβόλαιο. Σύμφωνα με αυτό το μοντέλο ο λαός είναι ο μόνος νομιμοποιημένος κάτοχος της λαϊκής κυριαρχίας, χωρίς την παρεμβολή εκπροσώπων. Οι σύγχρονες κοινωνίες δεν ενδείκνυνται για εφαρμογή αυτού του μοντέλου στην πρωτόλεια μορφή του. Παρ' όλα αυτά χρησιμοποιείται σε κάποιο βαθμό από κυβερνώντες για να συμπληρώσουν ελλείμματα της Αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας, για να ζητήσουν για παράδειγμα την διαψήφου γνώμη των πολιτών επί συγκεκριμένων θεμάτων, χωρίς βέβαια να καθίσταται το αποτέλεσμα της ψηφοφορίας απαραίτητος εκτελεστέος.

Συνήθως όταν αναφερόμαστε στην άμεση δημοκρατία συνειρμικά ανατρέχουμε στους όρους σοσιαλισμός και κομμουνισμός, όροι που κυριάρχησαν σε όλο τον προηγούμενο αιώνα. Στόχος της άμεσης δημοκρατίας είναι η κατάργηση της εκμετάλλευσης και των ταξικών διαφορών. Επιδιώκεται η απαλλοτρίωση του μεγάλου ιδιωτικού κεφαλαίου και ο κεντρικός έλεγχος της παραγωγής που περνά στα χέρια του κράτους. Όλο το προσωπικό της κυβέρνησης αναδεικνύεται με συχνές εκλογές, εντέλλεται από το λαό και είναι ανακλητό. Πρέπει να υπάρχει κρατικός έλεγχος των μεταφορών και των επικοινωνιών καθώς και βαθμιαία κατάργηση της ιδιωτικής ιδιοκτησίας με κατάργηση του κληρονομικού δικαιώματος και δωρεάν εκπαίδευσης όλων των παιδιών.

Κεντρική θέση κατέχει η αντίληψη ότι η ελεύθερη ανάπτυξη όλων μπορεί να επιτευχθεί μόνο μέσα από την ελεύθερη ανάπτυξη του καθενός. Οι δημόσιες υποθέσεις θα ρυθμίζονται από μια Κομμούνα και οι δημόσιοι λειτουργεί δεν θα αμείβονται περισσότερο από ένα εργάτη. Στόχος είναι η ουσιαστική ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων ώστε να ικανοποιούνται όλες οι βασικές ανάγκες και οι άνθρωποι να έχουν ελεύθερο χρόνο για μη εργασιακές δραστηριότητες. Από την άλλη πλευρά, και σύμφωνα με τις αρχές του κομμουνισμού, η

«κυβέρνηση» και η «πολιτική» αντικαθίστανται από την αυτό-ρύθμιση. Υπάρχει συλλογική διαχείριση όλων των δημόσιων υποθέσεων. Χρησιμοποιείται η συναίνεση ως γενική αρχή λήψης αποφάσεων για κάθε δημόσιο ζήτημα. Γίνεται κατανομή των υπόλοιπων διοικητικών καθηκόντων μέσω κυκλικής εναλλαγής ή εκλογών και, τέλος, υπάρχει αντικατάσταση όλων των ενόπλων και καπιταλιστικών δυνάμεων από διαδικασίες αυτοπαρακολούθησης.

2.1.5 Νομικά Θεσμοθετημένη Δημοκρατία

Ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά της αποτελεί η ελάχιστη κρατική παρέμβαση στην κοινωνία των πολιτών και στην ιδιωτική τους ζωή. Η πολιτική ζωή όπως και η οικονομική είναι ζήτημα ατομικής πρωτοβουλίας και ελευθερίας. Βασικός στόχος είναι η αρχή *laissez – faire* ή η κοινωνία της ελεύθερης αγοράς σε συνδυασμό με ένα ελάχιστο κράτος (Hayek, 1982). Αν και η ελεύθερη αγορά δεν λειτουργεί πάντα τέλεια όμως τα πλεονεκτήματά της εξουδετερώνουν σε μεγάλο βαθμό τα μειονεκτήματά της. Κατ' αυτόν το σύγχρονο κράτος είναι ένας τεράστιος Λεβιάθαν που απειλεί τα θεμέλια της ελευθερίας και επομένως πρέπει να αναδιπλωθεί σημαντικά. Κύριες επιδιώξεις είναι η δημιουργία ενός κράτους απογυμνωμένου από τις υπερβολικές παρεμβάσεις τόσο στην οικονομία όσο και στην παροχή ευκαιριών καθώς και η περικοπή της δύναμης ορισμένων ομάδων συμφερόντων όπως τα εργατικά συνδικάτα. Βασικές αρχές δικαιολόγησης της θεσμοθετημένης δημοκρατίας είναι η αρχή της πλειοψηφίας η οποία είναι ένας αποτελεσματικός και επιθυμητός τρόπος για την προστασία των ατόμων από τις αυθαιρεσίες της κυβέρνησης και, επομένως, για την προστασία της ελευθερίας. Για να είναι η πολιτική όπως και η οικονομική ζωή ένα θέμα της ατομικής ελευθερίας και πρωτοβουλίας, η εξουσία της πλειοψηφίας, προκειμένου να λειτουργεί δίκαια και ορθά, πρέπει να περιορίζεται από την κυριαρχία του νόμου.

Υπάρχει ένα συνταγματικό κράτος διαμορφωμένο πάνω στα στοιχεία της αγγλοαμερικανικής πολιτικής παράδοσης με σαφή διάκριση των εξουσιών. Η κοινωνία της ελεύθερης αγοράς πρέπει να έχει όσο το δυνατόν ευρύτερο πεδίο δράσης και η πολιτική ηγεσία να καθοδηγείται από φιλελεύθερες αρχές με ελαχιστοποίηση των υπερβολικών γραφειοκρατικών ρυθμίσεων και ελαχιστοποίηση, αν είναι δυνατόν, εξαφάνιση, της απειλής του κολεκτιβισμού όλων των τύπων.

2.1.6 Συμμετοχική Δημοκρατία

Η συμμετοχική δημοκρατία θεωρείται κατά ένα τρόπο ο αντίποδας της θεσμοθετημένης δημοκρατίας καθώς αμφισβητήθηκε έντονα η ιδέα ότι στις σύγχρονες φιλελεύθερες

δημοκρατίες τα άτομα είναι ίσα και ελεύθερα (Πουланτζάς, 2001). Οι υπάρχουσες σχέσεις μεταξύ αντρών – γυναικών, μαύρων – λευκών, ανώτερης – εργατικής τάξης και μεταξύ εθνικών ομάδων δεν επιτρέπουν την πραγματική άσκηση των τυπικά αναγνωρισμένων δικαιωμάτων. Η τυπική ύπαρξη ορισμένων δικαιωμάτων, παρόλο που δεν είναι αμελητέα, έχει ελάχιστη αξία όταν δεν μπορεί κανείς να τα ασκήσει πραγματικά. Το κράτος πρέπει να εκδημοκρατιστεί καθιστώντας το κοινοβούλιο, τις κρατικές γραφειοκρατίες και τα πολιτικά κόμματα πιο ανοιχτά και υπόλογα ενώ νέες μορφές αγώνα σε τοπικό επίπεδο πρέπει να διασφαλίζουν ότι η κοινωνία, καθώς και το κράτος, θα εκδημοκρατίζονται, δηλαδή θα διέπονται από διαδικασίες που θα κατοχυρώνουν τη λογοδοσία.

Το ισότιμο δικαίωμα στην αυτοανάπτυξη που μπορεί να επιτευχθεί μόνο σε μια «συμμετοχική κοινωνία» αποτελεί βασική αρχή δικαιολόγησης της συμμετοχικής δημοκρατίας. Η συμμετοχική κοινωνία, είναι μια κοινωνία που δημιουργεί μια αίσθηση πολιτικής αποτελεσματικότητας, που καλλιεργεί το ενδιαφέρον για τα συλλογικά προβλήματα και συμβάλει στη διαμόρφωση ενός ενημερωμένου πολίτη, με μόνιμο ενδιαφέρον για τη διαδικασία της κυβέρνησης. Βασικά δε χαρακτηριστικά της είναι η διατήρηση ενός ανοιχτού θεσμικού συστήματος που θα διασφαλίζει τη δυνατότητα πειραματισμού στις πολιτικές μορφές και η άμεση συμμετοχή των πολιτών στη ρύθμιση των βασικών θεσμών της κοινωνίας, περιλαμβανομένων και των ζητημάτων που αφορούν το χώρο της εργασίας και της κατοικίας. Επιδιώκεται η αναδιοργάνωση του συστήματος των κομμάτων (τα κομματικά στελέχη θα λογοδοτούν άμεσα στα απλά μέλη) και η λειτουργία των «συμμετοχικών κομμάτων» σε μια δομή κοινοβουλίου ή συμβουλίου.

Η Συμμετοχική Δημοκρατία προϋποθέτει στενή συνεργασία μεταξύ πολιτών και εκπροσώπων τους. Ευνοεί τη συζήτηση, την διάδραση, την ανταλλαγή πληροφοριών και την συμμετοχή σε διάφορα στάδια λήψης αποφάσεων. Προσφιλή πεδία του μοντέλου αυτού είναι η ενεργός συμμετοχή και συμμετοχή σε δίκτυο, η γειτνίαση, ο χώρος άσκησης δημοκρατικών πρακτικών, η ελεύθερη πρόσβαση στην πληροφορία και γνώση. Εξ άλλου, σύμφωνα με τους Assens (2000) και Papadopoulos (1994), η Συμμετοχική Δημοκρατία αποτελεί διαδικασία και τρόπο διαχείρισης κοινωνικών ζητημάτων, που απαιτούν την δημιουργία οργάνωσης, της οποίας:

- Άμεσος στόχος είναι η αυξανόμενη συμμετοχή των πολιτών
- Απώτερος σκοπός η μόνιμη και ομοιογενής ανάπτυξη μιας συλλογικότητας.

Η άσκηση της δημοκρατίας στον πυρήνα ενός σύνθετου περιβάλλοντος έχει ως προαπαιτούμενα:

- Την συνεχή εκπαίδευση
- Την διάχυση της γνώσης
- Την ατομική βούληση.

Επιπλέον σε αυτό το μοντέλο:

- Η εμπλοκή και η συμμετοχή των δρώντων αποτελούν κινητήριο δύναμη.
- Η ανάπτυξη της συλλογικότητας πραγματοποιείται από τους πολίτες, σε συνεργασία με τους εκλεγμένους εκπροσώπους και άλλες κοινωνικές ομάδες.
- Η διάδοση της πληροφορίας αποτελεί πυλώνα.
- Η συμμετοχή των πολιτών πραγματοποιείται με τη βοήθεια μηχανισμών, εργαλείων και χώρων που έχουν προβλεφθεί για αυτό το σκοπό.
- Οι βέλτιστες σχέσεις μεταξύ κυβερνόντων και πολιτών είναι οι οριζόντιες, έτσι ώστε να ευνοείται η διάδραση και η ανάπτυξη σύμπραξης, υπό την προϋπόθεση ότι ρόλοι και αρμοδιότητες θα καθορίζονται σαφώς.

Συνεπώς, αυτό το μοντέλο δημοκρατίας, αναδεικνύει την αξία της συνεχούς ανταλλαγής και επικοινωνίας πληροφοριών, πόρων και γνώσεων, εμφανίζει τον ουσιαστικό και μόνιμο χαρακτήρα των δεσμών μεταξύ κυβερνόντων και κοινωνίας και ενισχύει τον ρόλο της Αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας, δίνοντας έρεισμα για διαμόρφωση πολιτικής, εκφορά πολιτικού λόγου και λήψη αποφάσεων.

Κύριο μέλημα είναι η βελτίωση των συνθηκών ζωής πολλών κοινωνικών ομάδων μέσω της ανακατανομής υλικών πόρων και η ελαχιστοποίηση της γραφειοκρατικής εξουσίας που δεν λογοδοτεί στο λαό στη δημόσια και ιδιωτική ζωή. Το σύστημα πληροφόρησης θα είναι ανοιχτό ώστε να διασφαλίζει τις κατόπιν ενημέρωσης αποφάσεις και επανεξετάζεται το σύστημα παιδικής μέριμνας ώστε οι γυναίκες να έχουν ίσες ευκαιρίες συμμετοχής με τους άντρες.

2.2 Η έννοια της Ηλεκτρονικής Δημοκρατίας και Διακυβέρνησης

Για την έννοια της Ηλεκτρονικής Δημοκρατίας (e-Democracy) δεν υπάρχει ένας ενιαίος, αποδεκτός καθορισμός της. Η έννοια του όρου τούτου διαφέρει μεταξύ των πολιτικών πολιτισμών και εξαρτάται από το εάν εφαρμόζεται τοπικά, εθνικά ή συνολικά. Εξάλλου, πολλές φορές ο όρος Ηλεκτρονική Δημοκρατία συγχέεται με τον όρο Ηλεκτρονική

Διακυβέρνηση (e-Government). Ωστόσο, υπάρχει ένας ευδιάκριτος διαχωρισμός μεταξύ ηλεκτρονικής δημοκρατίας (ή δυνητικής ή ψηφιακής δημοκρατίας) και ηλεκτρονικής διακυβέρνησης: η πρώτη αναφέρεται στη χρήση ηλεκτρονικών εφαρμογών για την προώθηση της δημοκρατίας, ενώ η δεύτερη αναφέρεται στην εξυπηρέτηση των αναγκών που εγείρονται ανάμεσα στους κυβερνώντες και τους κυβερνώμενους, σε οποιοδήποτε πολίτευμα (Ξενάκης, 2001). Σύμφωνα με τον Ο.Ο.Σ.Α. (OECD, 2003)², οι ορισμοί των κρατών-μελών του για την ηλεκτρονική διακυβέρνηση ομαδοποιούνται σε τρεις βασικές τυπολογίες: α) «Ηλεκτρονική Διακυβέρνηση ορίζεται η παροχή υπηρεσιών μέσω του Διαδικτύου από τη Δημόσια Διοίκηση, καθώς επίσης οι λοιπές δραστηριότητες που αυτή πραγματοποιεί μέσω του Διαδικτύου, όπως οι ηλεκτρονικές διαβουλεύσεις (e-consultation)». β) «Ηλεκτρονική Διακυβέρνηση είναι η χρήση των ΤΠΕ (Τεχνολογίες Πληροφορικής και Επικοινωνιών) στη Δημόσια Διοίκηση. Αν και η έμφαση στη χρήση των ΤΠΕ είναι γενικά στην παροχή υπηρεσιών και στην πεπεξεργασία δεδομένων, ο ευρύτερος ορισμός περιλαμβάνει την υποστήριξη όλων των διαστάσεων της δραστηριότητας της κυβερνητικής δραστηριότητας». γ) «Ηλεκτρονική Διακυβέρνηση ορίζεται η δυνατότητα μετασχηματισμού της δημόσιας διοίκησης μέσω της χρήσης των ΤΠΕ, ή ακόμα ο όρος αυτός μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να περιγράψει τις νέες μορφές της διοίκησης που μπορούν να αναπτυχθούν με βάση τις ΤΠΕ – η διάσταση αυτή συνήθως συνδέεται με τη χρήση του Διαδικτύου». Επίσης, ο Brown (2005) διατείνεται ότι η ηλεκτρονική διακυβέρνηση ενώνει δύο στοιχεία που δεν ήταν συνδεδεμένα στο παρελθόν: το περιβάλλον, μέσα στην κυβέρνηση και την κοινωνία γενικά που δημιουργείται από τις νέες τεχνολογίες συνδυασμένο με διαχειριστικά μοντέλα, και το κράτος και τη δημόσια διοίκηση, που συνδυάζουν τη δυναμική της δημοκρατίας, της διακυβέρνησης και της δημόσιας διοίκησης.

Αντίθετα, ο Clift (2002), διακεκριμένος υποστηρικτής και «γκουρού» του κινήματος της ηλεκτρονικής δημοκρατίας, έχει διαφορετική αντίληψη και ισχυρίζεται ότι η ηλεκτρονική διακυβέρνηση και η δημοκρατία, αναμεμειγμένες μεταξύ τους, είναι ένα κομμάτι του παζλ της ηλεκτρονικής δημοκρατίας. Περιγράφει την ηλεκτρονική δημοκρατία ως «τον τρόπο με τον οποίο μπορεί να χρησιμοποιηθεί το διαδίκτυο για να ενισχύσει τις δημοκρατικές διαδικασίες και να παράσχει αυξανόμενες ευκαιρίες σε άτομα και κοινότητες για να αλληλοεπιδρούν με την κυβέρνηση, και στην κυβέρνηση για να αναζητεί τροφοδότηση από

² http://el.wikipedia.org/wiki/Οργανισμός_Οικονομικής_Συνεργασίας_και_Ανάπτυξης

την κοινότητα». Η ηλεκτρονική δημοκρατία αποσκοπεί στο να θέσει τις βάσεις ενός συστήματος, το οποίο θα επιτρέπει μια πιο δραστήρια συμμετοχή των πολιτών στα κοινά. Τονίζει όμως ότι η ηλεκτρονική δημοκρατία δεν είναι ένα μαγικό αντικατάστατο της παραδοσιακής δημοκρατίας, αλλά αποσκοπεί στη μείωση των αδυναμιών της αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας μέσω της τεχνολογίας, της πληροφορικής, των τηλεπικοινωνιών και του Διαδικτύου. Υποδηλώνει μεγαλύτερη και πιο ενεργή συμμετοχή των πολιτών μέσα από το Διαδίκτυο, την κινητή τηλεπικοινωνία και άλλες τεχνολογίες στη σημερινή αντιπροσωπευτική δημοκρατία. Η Macintosh (2004), ορίζει την ηλεκτρονική δημοκρατία ως την χρήση των ΤΠΕ για να υποστηρίξουν τις δημοκρατικές διαδικασίες, όπου αυτές οι διαδικασίες μπορούν να αντιμετωπισθούν από δύο προοπτικές – η μια εξετάζει την εκλογική διαδικασία, συμπεριλαμβανομένης της ηλεκτρονικής ψηφοφορίας, και η άλλη την ηλεκτρονική συμμετοχή των πολιτών στη δημοκρατική λήψη αποφάσεων. Ο βασικός μηχανισμός για αυτό είναι το Διαδίκτυο, προσβάσιμο από ηλεκτρονικούς υπολογιστές, κινητά τηλέφωνα, και αλληλοδραστική ψηφιακή τηλεόραση. Η Macintosh διαχωρίζει την ηλεκτρονική δημοκρατία σε δύο βασικές κατηγορίες: την ηλεκτρονική εκλογική διαδικασία (*e-voting*) και την ηλεκτρονική συμμετοχή των πολιτών στη λήψη αποφάσεων (*e-participation*). Με την ηλεκτρονική εκλογική διαδικασία εννοούμε την ηλεκτρονική ψηφοφορία, η οποία είναι ένα εργαλείο για την ευκολότερη άσκηση των δημοκρατικών δικαιωμάτων των πολιτών, αλλά όχι το μοναδικό μέσο για την ενίσχυση της δημοκρατίας (Τριανταφύλλου και Καλογεράς, 2006). Με την ηλεκτρονική συμμετοχή εννοούμε την προθυμία της κυβέρνησης να παράσχει υψηλής στάθμης πληροφόρηση και εργαλεία επικοινωνίας με τους πολίτες για την ικανοποιητική συμμετοχή σε διαβουλεύσεις και στη λήψη αποφάσεων, αναφέρεται δηλαδή στο βαθμό αλληλεπίδρασης της κυβέρνησης με τους πολίτες μέσω διαδικτύου (Βασιλόπουλος, 2003).

Ο Webster (2001), ορίζει την δημοκρατία ως «μια κυβέρνηση στην οποία η ανώτερη δύναμη ανήκει στο λαό και ασκείται από αυτόν άμεσα ή έμμεσα, μέσω ενός συστήματος αντιπροσώπευσης». Βάζοντας ένα “e” μπροστά στο “democracy” δε σημαίνει τίποτα παραπάνω, από τη χρήση των τεχνολογικών εργαλείων πληροφοριών για τη διευκόλυνση, τη βελτίωση και την απόλυτη επέκταση στην άσκηση της δημοκρατίας. Διακρίνει επίσης δύο πλευρές της ηλεκτρονικής δημοκρατίας: μία πλευρά τακτικής και μία πλευρά στρατηγικής. Από την πλευρά της τακτικής, η πρόοδος της τεχνολογίας πληροφοριών έχει βελτιώσει την

επικοινωνία και την πρόσβαση στην πληροφορία. Από την πλευρά της στρατηγικής, οι κυβερνήσεις έχουν παραβλέψει την ενεργή εμπλοκή των πολιτών αντί της απλής πληροφόρησης αυτών μέσω ψηφιακών μέσων. Η Norris (2001) ωστόσο, όταν μιλάει για ηλεκτρονική δημοκρατία αναφέρεται στο «δύνητικό πολιτικό σύστημα», το οποίο αντιλαμβάνεται ως αντανάκλαση του πολιτικού συστήματος που ενυπάρχει στον «πραγματικό» κόσμο. Και τότε αναρωτιέται πού έγκειται η καινοτομία σε αυτή τη μορφή διακυβέρνησης; Κατά τη Norris, αυτό το πολιτικό σύστημα χρησιμοποιεί ένα μοντέλο συμβατικού συστήματος στο οποίο η αστική κοινωνία (δηλαδή τα πολιτικά κόμματα, διάφορες ομάδες συμφερόντων, κοινωνικά κινήματα και τα ΜΜΕ) διαμεσολαβεί μεταξύ των πολιτών και του κράτους. Η Norris μοιάζει απογοητευμένη από αυτή τη νέα μορφή αστικής εμπλοκής και προειδοποιεί πως παρότι οι ψηφιακές τεχνολογίες φαίνονται ισότιμες, στην πράξη μπορεί να ενισχύουν την εξουσία των καθιερωμένων αρχών, των πολυεθνικών εταιρειών και των εγκαθιδρυμένων επισήμων, αντί να την προκαλούν. Για τον Michel Cartier (2002) τέλος, η Ηλεκτρονική Δημοκρατία είναι ο πλέον εύχρηστος όρος για να χαρακτηρίσει, στην πιο ευρεία του έννοια, έναν τρόπο άσκησης Συμμετοχικής Δημοκρατίας δια των μέσων των ΤΠΕ. Η Ηλεκτρονική Δημοκρατία δεν αποτελεί κατ' ουδένα τρόπο μίας νέας μορφής δημοκρατία, αλλά είναι η εφαρμογή της Συμμετοχικής Δημοκρατίας με τη βοήθεια εργαλείων που παρέχει η τεχνολογία.

2.2.1 Βασικοί άξονες της Ηλεκτρονικής Δημοκρατίας

Από τη στιγμή που τα νέα τεχνολογικά μέσα ενισχύουν και ευνοούν τη δυνατότητα αλληλεπίδρασης των πολιτών μέσω της δημοσίευσης της γνώμης τους σε άτυπα συστήματα προβολής των απόψεών τους, η Ηλεκτρονική Δημοκρατία έρχεται να προσθέσει τη θεσμοθετημένη χρήση των τεχνολογιών στη δημοκρατική διαδικασία. Η Ηλεκτρονική Δημοκρατία στηρίζεται σε δύο βασικούς άξονες, την ηλεκτρονική διαβούλευση και συμμετοχή (e-engagement / e-participation) και την ηλεκτρονική ψηφοφορία (e-voting) (OECD, 2003). Η έννοια του e-engagement περιλαμβάνει την εμπλοκή του πολίτη στα κοινά με τη χρήση νέων τεχνολογιών και βασικά του Διαδικτύου καθώς και άμεση και γρήγορη πρόσβαση στην πληροφόρηση. Η ηλεκτρονική διαβούλευση επικεντρώνεται στον τρόπο με τον οποίο μπορεί να αυξήσει την ανατροφοδότηση από τα διαφορετικά μέρη συμφερόντων στην κυβέρνηση, είτε αυτά είναι πολίτες είτε εταιρείες είτε κοινωνικές ομάδες, όπως για

παράδειγμα οι νέοι (Sæbø και συν., 2007). Ο Ο.Ο.Σ.Α. (2001), στην πρώτη έκθεση που αναφέρεται στην ηλεκτρονική συμμετοχή και συζητά τη σχέση κυβέρνησης – πολιτών στη δημοκρατική λήψη αποφάσεων, υποστηρίζει ότι το συνταίριασμα των «από επάνω προς τα κάτω» κυβερνητικά οδηγούμενων προσεγγίσεων και των «από κάτω προς τα επάνω» κοινωνικά οδηγούμενων προσεγγίσεων μπορεί να επιτρέψει μια ισχυρή συνεργασία που οδηγεί σε μια ενίσχυση της δημοκρατίας. Η Macintosh (2002), καθορίζει τρεις τύπους αλληλεπιδράσεων στην ηλεκτρονική συμμετοχή:

- Πληροφόρηση: είναι μια μονόδρομη σχέση στην οποία η κυβέρνηση παράγει και παραδίδει τις πληροφορίες προς χρήση στους πολίτες.
- Διαβούλευση: είναι μια διπλής κατεύθυνσης σχέση στην οποία οι πολίτες παρέχουν τις απόψεις τους στην κυβέρνηση. Είναι βασισμένη στον προγενέστερο ορισμό της πληροφόρησης. Οι κυβερνήσεις καθορίζουν τα ζητήματα για τις διαβουλεύσεις, θέτουν τις ερωτήσεις και διαχειρίζονται τη διαδικασία, ενώ οι πολίτες καλούνται να συμβάλλουν με τις απόψεις τους και με τις γνώμες τους.
- Ενεργός συμμετοχή: μια σχέση βασισμένη στη συνεργασία με την κυβέρνηση στην οποία οι πολίτες συμμετέχουν ενεργά στον καθορισμό της διαδικασίας και του περιεχομένου της χάραξης πολιτικής. Αναγνωρίζει ίση αντιπροσώπευση των πολιτών στον καθορισμό των θεμάτων, στην πρόταση πολιτικών επιλογών και στη διαμόρφωση του πολιτικού διαλόγου, αν και η ευθύνη για την τελική απόφαση ή τη διαμόρφωση πολιτικής μένει στην κυβέρνηση.

Ο δεύτερος άξονας της Ηλεκτρονικής Δημοκρατίας είναι η ηλεκτρονική ψηφοφορία, (e-voting). Με τον όρο αυτό εννοείται η διεξαγωγή ψηφοφοριών μέσω των νέων τεχνολογιών και ιδιαίτερα του Διαδικτύου, χωρίς να είναι απαραίτητη η προσέλευση των πολιτών σε κάποιο συγκεκριμένο φυσικό χώρο, όπως π.χ. το εκλογικό τμήμα. Οι ηλεκτρονικές εκλογές, επιτρέπουν τη συμμετοχή στη διαδικασία μέσω Διαδικτύου, από οποιοδήποτε σημείο πρόσβασης, ενώ η καταμέτρηση των ψήφων και η επεξεργασία του εκλογικού αποτελέσματος γίνεται αποκλειστικά με ηλεκτρονικό τρόπο. Αρκετές εκλογές έχουν διεξαχθεί μέχρι σήμερα μέσω Διαδικτύου, αν και οι περισσότερες από αυτές είχαν ανεπίσημο χαρακτήρα, ενώ αρκετά συστήματα σχεδιάζονται και εφαρμόζονται πιλοτικά με σκοπό την μελλοντική τους υλοποίηση σε συστήματα μεγάλης κλίμακας. Κάθε ηλεκτρονική ψηφοφορία αποτελείται από τέσσερα (4) διακριτά στάδια (Μάγγος και συν., 2010):

- Εγγραφή: Πριν από τη διεξαγωγή των εκλογών, οι ψηφοφόροι αποδεικνύουν την αληθινή τους ταυτότητα και τη νομιμότητα του δικαιώματός τους να ψηφίσουν. Οι εγγραφόμενοι χρήστες προστίθενται στον εκλογικό κατάλογο.
- Επικύρωση: Κατά τη διάρκεια των εκλογών, και πριν υποβάλλουν τη ψήφο τους, οι ψηφοφόροι ταυτοποιούνται (identification), επιβεβαιώνεται δηλαδή η ταυτότητα τους τη δεδομένη χρονική στιγμή.
- Υποβολή ψήφου: Οι ψηφοφόροι σε αυτό το στάδιο υποβάλλουν τη ψήφο τους. Μόνο μια ψήφος επιτρέπεται για κάθε ψηφοφόρο.
- Καταμέτρηση Ψήφων: Μόλις εκπνεύσει η προθεσμία υποβολής ψήφων, οι ψήφοι καταμετρούνται και στη συνέχεια ανακοινώνεται το αποτέλεσμα των εκλογών.

Για την ολοκλήρωση της μετάβασης σε συστήματα εξ' αποστάσεως ψηφοφορίας μέσω Διαδικτύου θα πρέπει να επιλυθούν σημαντικά ζητήματα ασφάλειας και λειτουργικότητας και θα πρέπει αυτό να είναι (Internet Policy Institute³, 2001, Schneier, 1996):

- Ασφαλές: Δηλαδή, 1) Δημοκρατικό (Democratic). Μόνο εξουσιοδοτημένοι ψηφοφόροι δικαιούνται να υποβάλλουν ψήφους, και κανείς ψηφοφόρος δε δικαιούται να υποβάλει περισσότερες από μια ψήφους. 2) Ακριβές (Accurate). Καμία ψήφος δεν είναι δυνατόν να αλλοιωθεί, να καταμετρηθεί περισσότερες από μια φορές, να διαγραφεί από τις Εκλογικές Αρχές. 3) Μυστικό (Secret). Καμία ψήφος δεν είναι δυνατόν να συνδεθεί με τον ψηφοφόρο που την υπέβαλλε, ενώ όλες οι ψήφοι παραμένουν μυστικές για όσο διάστημα διαρκεί η περίοδος υποβολής ψήφων. 4) Προστατευμένο (Uncoercible). Κανένας χρήστης δεν έχει τη δυνατότητα να υποδείξει τη ψήφο του σε κάποιον τρίτο ή να εξαναγκαστεί στην υποβολή συγκεκριμένης ψήφου. 5) Οικουμενικά Επαληθεύσιμο (Universally Verifiable). Κάθε εξωτερικός παρατηρητής μπορεί να πειστεί ότι το σύστημα είναι ακριβές και ότι το αποτέλεσμα του υπολογισμού των ψήφων της κάλπης αντανάκλα τη βούληση των ψηφοφόρων που τις υπέβαλλαν. 6) Ανθεκτικό (Robust). Όλες οι απαιτήσεις ασφάλειας ικανοποιούνται πλήρως, παρά τα όποια τυχαία σφάλματα ή τις κακόβουλες συμπεριφορές ορισμένων οντοτήτων (ψηφοφόροι, αρχές, εσωτερικοί / εξωτερικοί εχθροί).

³ <http://www.internetpolicy.org/>

- Πρακτικό: Το σύστημα πρέπει να είναι εύκολα υλοποιήσιμο, συμβατό με τις διάφορες τεχνολογίες και πλατφόρμες (λειτουργικά συστήματα, αρχιτεκτονικές, εργαλεία πλοήγησης στο Web κ.λ.π.), λειτουργικό και να απευθύνεται σε όλες τις κατηγορίες πληθυσμού ανεξαρτήτως ηλικίας, γλώσσας, φυσικών ικανοτήτων, μόρφωσης, εξοικείωσης με τις τεχνολογίες του Διαδικτύου.

2.2.2 Ο κοινωνικός διάλογος

Ο κοινωνικός διάλογος είναι στενά συνυφασμένος με τη δημόσια διαβούλευση. Σύμφωνα με το Λεξικό Όρων Γ' ΚΠΣ της Υπηρεσίας Επίσημων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (Λουξεμβούργο, 2000) ο κοινωνικός διάλογος «αποτελεί μία διαδικασία διαβούλευσης που διεξάγεται από τους κοινωνικούς εταίρους στο ευρωπαϊκό επίπεδο. Περιλαμβάνει τις συζητήσεις μεταξύ των ευρωπαϊών κοινωνικών εταίρων, τις κοινές ενέργειές τους και τις τυχόν διαπραγματεύσεις τους, καθώς και τις συζητήσεις μεταξύ των κοινωνικών εταίρων και των οργάνων της Ε.Ε.». Σε ένα ευρύτερο πλαίσιο, ο κοινωνικός διάλογος είναι η διαδικασία διαπραγμάτευσης μέσω της οποίας διαφορετικοί δράστες στην κοινωνία φτάνουν σε μία συμφωνία προκειμένου να συνεργαστούν σε πολιτικές και σε δραστηριότητες (ETUC⁴, 2004). Ωστόσο, όπως εύστοχα παρατηρεί ο Αργυρόπουλος (2001), στον πραγματικό κοινωνικό διάλογο οι συνομιλητές καλούνται να συσκεφθούν σε ένα ζήτημα κοινού ενδιαφέροντος και να καταλήξουν στην υιοθέτηση κοινά αποδεκτών λύσεων, οι οποίες διαμορφώθηκαν κατά τη διάρκεια του διαλόγου. Η ουσιαστική διαφορά, λοιπόν, μεταξύ κοινωνικού διαλόγου και διαπραγμάτευσης έγκειται στη δυναμική της διαμόρφωσης λύσεων μέσα από το διάλογο.

2.2.3 Η δημόσια σφαίρα

Το ζήτημα της δημόσιας σφαίρας είναι στην καρδιά κάθε επανενοιολόγησης της δημοκρατίας, καθώς η αποσύνδεση του πολίτη από τη δημόσια πολιτική σφαίρα είναι ουσιαστική ένδειξη πολιτικής αδιαφορίας (Poster, 1995). Η έννοια της δημόσιας σφαίρας είναι στενά συνυφασμένη με τις υπάρχουσες κοινωνικές και πολιτικές δομές των σύγχρονων μεταβιομηχανικών κοινωνιών μας. Χρησιμοποιείται συχνά σε συζητήσεις κοινωνικών επιστημών για να περιγράψει τη σχέση μεταξύ της συμμετοχής των πολιτών και τις αναδεικνυόμενες τεχνολογίες πληροφοριών και επικοινωνιών. Σύμφωνα με τον Habermas, ο οποίος εντοπίζει την ανάπτυξη της δημόσιας σφαίρας στη Βρετανία του 18^{ου} αιώνα, ο όρος δημόσια σφαίρα αποτελεί πρωτίστως το πεδίο της κοινωνικής ζωής όπου σχηματίζεται η

⁴ ETUC: Ένωση Ευρωπαϊκών Συνδικάτων. <http://www.etuc.org/>

«κοινή γνώμη». Οι πολίτες είναι σε θέση να δρουν σαν συλλογικό σώμα μόνο όταν έχουν τη δυνατότητα να βουλεύονται χωρίς εξωτερικούς περιορισμούς, δηλαδή μόνο όταν υπάρχουν εγγυήσεις για την ελευθερία του συνέρχεσθαι, του συνεταιρίζεσθαι, της γνώμης και του τύπου. Ο αρχικός όρος *öffentlichkeit* επινοήθηκε από τον Habermas το 1962 πολύ πριν από την ψηφιακή επανάσταση, και αναφερόταν σε έναν εννοιολογικό παρά σε ένα φυσικό δημόσιο χώρο (Boeder, 2005). Ο Habermas υποστήριξε ότι η ανάπτυξη του πρώιμου μοντέρνου καπιταλισμού στη δυτική Ευρώπη κατά τη διάρκεια του 18^{ου} αιώνα προανήγγειλε μία νέα εποχή επικοινωνίας, η οποία δημιουργήθηκε γύρω από έναν πολιτισμό κριτικής και λελογισμένης δημόσιας συζήτησης στην κατέχουσα μεσαία τάξη και προϋπέθετε τη λογική ισχυριζόμενος ότι η λελογισμένη επικοινωνία μπορεί να δώσει λύσεις σε προβλήματα βασισμένη στη συνεργασία παρά στον ανταγωνισμό, να αποδυναμώσει τις προκαταλήψεις και να ενισχύσει το πεδίο και την εξουσία της δημόσιας σφαίρας, οδηγώντας έτσι στην ενδυνάμωση της δημοκρατίας (Boeder, 2005). Ο Keane (2000), για παράδειγμα, έχει επισημάνει ότι ο ορισμός του δημόσιου υπόκειται στην «ανάπτυξη ενός σύνθετου μωσαϊκού δημόσιων σφαιρών διαφορετικών μεγεθών, αλληλοκαλυπτόμενων και διασυνδεδεμένων που μας πιέζουν ριζικά να αναθεωρήσουμε την αντίληψή μας για τη δημόσια ζωή». Συνεισφέρουν, λοιπόν, τα νέα μέσα επικοινωνίας, όπως το διαδίκτυο, σε μία νέα ποιότητα δημόσιας σφαίρας ή δεν προσφέρουν παρά ένα σαθρό υποκατάστατο για τη δημόσια συζήτηση; Ο Dahlberg (όπως παρατίθεται από τον Chadwick, 2006) διακρίνει έξι συνθήκες, τις οποίες πρέπει να εκπληρούν οι πρωτοβουλίες ηλεκτρονικής δημοκρατίας έτσι ώστε να δημιουργήσουν αυθεντικές δημόσιες σφαίρες διαβούλευσης με την έννοια του Habermas: α) αυτονομία από την κρατική και οικονομική εξουσία, β) λογική αντί διεκδίκησης, γ) ανακλαστικότητα, δ) ιδανική υιοθέτηση ρόλων, ε) ειλικρίνεια, και στ) επιχειρηματολογική συμπερίληψη και ισότητα.

Η δυναμική του διαδικτύου να ενισχύσει την πολιτική συμμετοχή είναι, όπως διακρίνεται, στενά συνδεδεμένη με την έννοια της κοινότητας. Μας προσφέρει αυτό που ο Boyte (1989), ονομάζει «ελεύθερους χώρους», δηλαδή «εθελοντικούς συσχετισμούς που διατηρούν ένα ουσιαστικό μέτρο ανεξαρτησίας από τα συστήματα μεγάλης κλίμακας και τα κυβερνητικά κέντρα». Το ίδιο το διαδίκτυο δεν μπορεί να αντικαταστήσει τους κοινωνικούς δεσμούς ή ακόμη και να χτίσει κινήματα, αλλά μπορεί να βοηθήσει να δημιουργηθούν χώροι που συνενώνουν μεταξύ κινημάτων των πολιτών και εθνικών προσπαθειών. Επομένως, είναι

ψευδαίσθηση να αποδίδουμε στις ΤΠΕ τη δύναμη να μεταμορφώσουν ανενημέρωτους πολίτες σε ενημερωμένους. Είναι πιο ρεαλιστικό να αποδώσουμε στις ΤΠΕ τη δύναμη να αποσταθεροποιήσουν τον έλεγχο της παραγωγής και κυκλοφορίας πληροφοριών από τα παραδοσιακά μέσα. Τα παραδοσιακά κόμματα είχαν πάντα πρόσβαση στο μονοπώλιο των ΜΜΕ και μετέφεραν το υπάρχον πλαίσιο από το φυσικό στο δυνητικό κόσμο. Το ίδιο δεν ισχύει για τα κινήματα, τις ομάδες και τους συσχετισμούς πολιτών. Για όλα αυτά τα σώματα, οι ΤΠΕ συνιστούν ένα σημαντικό εργαλείο που τους επιτρέπει να επιτεθούν στα παραδοσιακά μονοπώλια των ΜΜΕ και να ασκήσουν πίεση σε όλα τα επίπεδα (Bentivegna, 2006). Όπως τονίζει ο Picciotto (2001), οι δημόσιες αρένες πρέπει να είναι απομονωμένες από την υπερβολική επιρροή των ιδιωτικών συμφερόντων και ο διάλογος πρέπει να διεξάγεται με σαφείς αξίες και αρθρωμένους στόχους. Ο ίδιος διακρίνει τέσσερις θεμελιώδεις και αλληλοεξαρτώμενες αξίες, συστατικές της άμεσης δημοκρατίας και της διαβουλευτικής δημόσιας σφαίρας: διαφάνεια, λογοδοσία, υπευθυνότητα και ενδυνάμωση.

Για τον Urry (1998) δε μιλάμε για μεταμόρφωση της κοινωνίας, αλλά για ένα νέο είδος πολίτη, καθώς τα παγκόσμια δίκτυα (μηχανών, τεχνολογιών, οργανισμών, κειμένων και δραστηριών) και οι παγκόσμιες ροές (ανθρώπων, εικόνων, πληροφοριών, χρημάτων, τεχνολογιών και απορριμμάτων) εμπλέκουν περίεργα υβρίδια των άλλοτε διαχωρισμένων δημόσιων και ιδιωτικών σφαιρών. Υποστηρίζει ότι αυτή η αυξανόμενη τομή μεταξύ δημόσιας και ιδιωτικής σφαίρας επικαλύπτει θέματα που αφορούν στην έννοια του πολίτη, δημιουργώντας την έννοια του παγκοσμιοποιημένου πολίτη που σχηματίζεται από τις πολιτιστικές αναπαραστάσεις των σύγχρονων μέσων. Πράγματι, η εμφάνιση του διαδικτύου γεφυρώνει τη δημόσια και την ιδιωτική σφαίρα, προκαλώντας τις έννοιες της ιδιωτικότητας, της τοπικότητας και του χώρου, αναμειγνύοντας τις οριζόντιες και κάθετες δημοκρατικές διεργασίες της πολιτικής δημόσιας σφαίρας (Ulrich, 2004). Υπό μία έννοια, δημιουργείται αυτό που ο Stichweh (2003) αποκαλεί το «παγκόσμιο κοινό» (*world public*), καθώς η παγκόσμια συλλογικότητα του διαδικτύου δημιουργεί έναν πλουραλισμό δημόσιων σφαιρών, παράγοντας μία παγκόσμια δημόσια σφαίρα, η οποία επιβεβαιώνει την υπόθεση ότι η παγκόσμια δημόσια σφαίρα είναι το εσωτερικό περιβάλλον της πολιτείας του κόσμου (*world polity*).

2.2.4 Το Κοινωνικό Κεφάλαιο

Το πιο σημαντικό ενεργητικό στοιχείο που έχει στη διάθεσή της μια κοινωνία δεν είναι ούτε οι φυσικοί πόροι ούτε καν η ποιότητα του εργατικού δυναμικού της. Είναι, σύμφωνα με

πολλούς αναλυτές, το «κοινωνικό κεφάλαιο» (social capital) που υπάρχει στην κοινωνία δηλαδή τα κοινωνικά δίκτυα με τους θεσμούς της αμοιβαιότητας και εμπιστοσύνης που ενυπάρχουν σε αυτά. Στις κοινότητες εκείνες όπου το κοινωνικό κεφάλαιο είναι μεγαλύτερο, οι άνθρωποι τείνουν να ζουν περισσότερο και πιο ευτυχισμένα χρόνια και η δημοκρατία και η οικονομία λειτουργούν καλύτερα. Το κοινωνικό κεφάλαιο είναι το ίδιο πολύτιμο όσο το φυσικό και το ανθρώπινο κεφάλαιο (human capital). Όπως ένας επιχειρηματίας επενδύει σε φυσικό κεφάλαιο αγοράζοντας μηχανήματα και ένας φοιτητής επενδύει σε ανθρώπινο κεφάλαιο συνεχίζοντας τις σπουδές του, έτσι και ένας πολίτης σε μία σύγχρονη κοινωνία επενδύει σε κοινωνικό κεφάλαιο με το να μετέχει σε διάφορα κοινωνικά δίκτυα (social networks). Η επένδυση σε κοινωνικό κεφάλαιο δεν είναι σημαντική μόνο για το άτομο αλλά και για την κοινωνία καθώς έχει θετικές εξωτερικότητες (positive externalities). Δηλαδή όσο περισσότερο τα μέλη μιας κοινωνίας επενδύουν στις κοινωνικές τους σχέσεις, δημιουργούν δίκτυα, κοινότητες, ομάδες, σωματεία, παρέες, τόσο το καλύτερο για την κοινωνία στο σύνολό της καθώς τα οφέλη διαχέονται με σημαντικότερο θετικό αποτέλεσμα την αύξηση της «εμπιστοσύνης» (trust). Για τον Fukuyama (1999) το κοινωνικό κεφάλαιο δημιουργείται μέσω της ανταλλαγής, προωθώντας έτσι τη συνεργατική συμπεριφορά, ενώ αναδύεται μέσα από σχέσεις εμπιστοσύνης και αμοιβαιότητας. Είναι σημαντικό για την αποτελεσματική λειτουργία των σύγχρονων οικονομιών και βασική προϋπόθεση της Φιλελεύθερης Δημοκρατίας. Αποτελεί την πολιτιστική συνιστώσα των σύγχρονων κοινωνιών που οικοδομήθηκαν και οργανώθηκαν από το Διαφωτισμό, βάσει των επίσημων θεσμών, του κράτους δικαίου, και του ορθολογισμού. Οι δυνητικές κοινότητες μπορούν να δημιουργήσουν και να ενισχύουν το κοινωνικό κεφάλαιο. Ακριβώς επειδή δημιουργείται μέσω της ανταλλαγής, κανένα μέλος δεν έχει αποκλειστική ιδιοκτησία και το όφελος ανήκει στην ομάδα συνολικά και όχι στο άτομο (Ridings, 2006).

Ο Collier (1998), πάλι, διαχωρίζει μεταξύ κυβερνητικού κοινωνικού κεφαλαίου (δύναμη του νόμου, εφαρμογή κοινωνικών συμβολαίων, βαθμός πολιτικών ελευθεριών) και πολιτειακού κοινωνικού κεφαλαίου (κοινές αξίες, παραδόσεις, ανεπίσημα δίκτυα), και υποστηρίζει ότι σε κοινωνίες όπου το πρώτο είναι περιορισμένο, ένα μεγάλο ποσοστό συμβολαίων μπορεί να βασίζεται στο δεύτερο και στην εμπιστοσύνη. Σε κάθε περίπτωση, όσο αμφιλεγόμενοι και εάν είναι οι ορισμοί και οι τοποθετήσεις για το κοινωνικό κεφάλαιο, είναι πλέον ευρέως αποδεκτό ότι το κοινωνικό κεφάλαιο διευκολύνει τη συλλογική δράση κοινής ωφέλειας. Οι Narayan και

Pritchett (1997) περιγράφουν πέντε μηχανισμούς για τον τρόπο με τον οποίο το κοινωνικό κεφάλαιο επηρεάζει την έκβαση των αποτελεσμάτων των κοινωνικών διεργασιών: α) βελτιώνουν την ικανότητα της κοινωνίας να ελέγχει την απόδοση της κυβέρνησης, β) αυξάνουν τις πιθανότητες για συνεργατική δράση στην επίλυση προβλημάτων, με ένα τοπικό στοιχείο κοινής περιουσίας, γ) διευκολύνουν τη διάχυση καινοτομιών αυξάνοντας τις διασυνδέσεις μεταξύ των ατόμων, δ) μειώνουν τις πληροφοριακές ατέλειες και διευρύνουν το εύρος των μηχανισμών επιβολής, αυξάνοντας τις συναλλαγές σε χρήματα, γη και αγορές, και ε) αυξάνουν την ανεπίσημη ασφάλεια μεταξύ των νοικοκυριών, επιτρέποντας έτσι στα νοικοκυριά να αναζητήσουν υψηλότερες αποδόσεις, αλλά πιο επισφαλείς δραστηριότητες και παραγωγικές τεχνικές. Υπάρχουν τρεις κυρίως παράγοντες που περιέχονται στο κοινωνικό κεφάλαιο: αυτοί είναι η δομή, η εμπιστοσύνη και οι κοινοί στόχοι (Blanchard and Horan 2000). Αναλυτικότερα, η δομή αναφέρεται στις κοινωνικές σχέσεις των μελών της παραδοσιακής ή δυνητικής κοινότητας, χωρίς ωστόσο να υπάρχει πραγματική κοινωνική ιεραρχία. Στη συνέχεια, ο παράγοντας της εμπιστοσύνης είναι ζωτικής σημασίας για την κοινότητα. Η έννοια της εμπιστοσύνης περιέχει την προθυμία να εξαρτάται κάποιος από άλλες ομάδες προσώπων, ανεξάρτητα από την πιθανή κακοβουλία των άλλων ομάδων. Ενσωματώνεται έτσι σε αυτή την έννοια, το ρίσκο ως αβεβαιότητα και η εξάρτηση. Ο υψηλός βαθμός εμπιστοσύνης προμηνύει τις περισσότερες πιθανότητες επιτυχίας και αποδοτικότητας της δυνητικής κοινότητας. Επίσης, σηματοδοτεί την πίστη που έχει ένα άτομο στις αίσιες προσδοκίες του για το τι θα κάνουν τα άλλα άτομα, βασισμένος σε προηγούμενες αλληλεπιδράσεις. Τέλος, αναφέρεται στην πεποίθηση της ικανότητας μιας οντότητας να δράσει αξιόπιστα, με ασφάλεια και εγκυρότητα, μέσα σε ένα συγκεκριμένο περιεχόμενο. Μολονότι εντοπίζεται μεγαλύτερο ποσοστό εμπιστοσύνης όταν υπάρχει πρόσωπο με πρόσωπο επαφή, ακόμα και στα πλαίσια των δυνητικών κοινοτήτων οι σχέσεις και οι αλληλεπιδράσεις μεταξύ των ατόμων χαρακτηρίζονται από αρκετά μεγάλο δείκτη εμπιστοσύνης, τόσο στα μέλη, όσο και στις πληροφορίες και γνώσεις που ανταλλάσσονται μέσα σε αυτές (Park, 2006).

2.2.5 Δημόσια και Ηλεκτρονική Διαβούλευση

Από τη δεκαετία του 1980 ξεκίνησε η έννοια της διαβουλευτικής δημοκρατίας (*deliberative democracy*) στο πλαίσιο της συζήτησης για τη συμμετοχική δημοκρατία (*participatory democracy*) με αφορμή τις εργασίες των Pateman και Macpherson τη δεκαετία του 1970

(Vitale, 2006). Η διαβούλευση (consultation), στην απλή της μορφή, είναι η συζήτηση. Μπορεί να οριστεί ως στοχασμός ή διεξοδική σκέψη πάνω σε ένα θέμα. Ωστόσο, η διαβούλευση είναι κάτι παραπάνω από αυτό: περιλαμβάνει διαδικασίες οι οποίες προηγούνται της λήψης μίας απόφασης και θεωρείται ότι είναι πολύ σημαντική αφού εμπλέκει δράστες (*actors*) στη διαδικασία της πολιτικής λήψης αποφάσεων (Winkler και Kozeluh, 2005). Στον πυρήνα της διαβουλευτικής διαδικασίας βρίσκεται η παροχή πληροφοριών και η εγκαθίδρυση και διατήρηση καναλιών επικοινωνίας μεταξύ κυβέρνησης και πολιτών. Με βάση το διαβουλευτικό ιδεώδες, οι πολιτικές αποφάσεις μίας δημοκρατικής κοινότητας επέρχονται και προκύπτουν κατά τη διαδικασία της δημόσιας επιχειρηματολογίας και διαλεκτικής συζήτησης, στις οποίες όλοι οι συμμετέχοντες είναι ίσοι πολίτες (Häyhtiö, 2003). Στη δημοκρατική λήψη αποφάσεων, λοιπόν, οι αποφάσεις μπορούν να ληφθούν μόνο μετά από δημόσια συζήτηση. Υπό αυτή την έννοια, η διαβουλευτική προοπτική ανταποκρίνεται σε μία συλλογική διαδικασία συλλογισμού και ανάλυσης, η οποία διαποτίζεται από τη συζήτηση που προηγείται της απόφασης (Vitale, 2006).

Η διαβουλευτική δημοκρατία αποδέχεται την ύπαρξη μίας ποικιλίας προοπτικών και στοχεύει να διευκολύνει την αλληλοδραστική διαβούλευση για τις αξίες μέσω των οποίων μπορεί να αλλάξουν οι προτιμήσεις ή να προσαρμοστούν η μία με την άλλη (Picciotto, 2001). Η πρόκληση, επομένως, για μία δημοκρατική ανανέωση είναι να δημιουργηθούν ευκαιρίες για διαβούλευση που σχετίζονται τόσο με τις εμπειρίες του κόσμου όσο και με τη συλλογική λήψη αποφάσεων (Bentley, 2005). Σε αντίθεση με τις δημοσκοπήσεις που αποτυπώνουν παθητικά τις απόψεις των πολιτών σε συγκεκριμένα ερωτήματα, οι διαβουλεύσεις μπορούν να πληροφορήσουν τις κυβερνήσεις για τη δυναμική αξιολόγηση των εναλλακτικών πολιτικών δράσεων. Είναι ενδιαφέρον το γεγονός ότι σε επιτυχημένα παραδείγματα του εξωτερικού, όπως είναι η Ελβετία (Becker, 2001), ο ενημερωμένος πολίτης αποφεύγει τις ακρότητες και αλλάζει πεποιθήσεις κατά τη διάρκεια μίας διαβούλευσης, ενώ έχει αποδειχτεί ότι όταν οι πολίτες αντιληφθούν ότι η γνώμη τους μετράει έστω και σε συμβουλευτικό επίπεδο αποκτούν αυξημένο ενδιαφέρον για τα κοινά. (Βασιλόπουλος, 2003).

Ωστόσο, το μοντέλο αυτό της διαβούλευσης, έχει κατακριθεί ότι συχνά επιτρέπει την εισροή πληροφοριών που ταιριάζουν στις προκαθορισμένες παραμέτρους των σχεδιαστών πολιτικής, περιθωριοποιώντας ή αποκλείοντας γνώμες που αμφισβητούν τη βάση του πολιτικού σχεδιασμού (Chadwick, 2003). Άλλοι κριτικοί της διαβουλευτικής δημοκρατίας έχουν

υποστηρίζει ότι η διαβούλευση είναι ένας βεβιασμένος μηχανισμός, σχεδιασμένος για να χαλιναγωγεί μέσω της συνηγορίας και να αποκλείει τα κοινωνικά στρώματα που δεν είναι σε αρμονία με τις παραδόσεις της λευκής, αρσενικής μεσαίας τάξης (Young, 1990). Είναι βέβαιο ότι για όλες τις περιπτώσεις εμπλοκής των πολιτών στη δημιουργία και άσκησης πολιτικής δεν υπάρχει μία λύση που να καλύπτει όλες τις δυσκολίες και κάθε φορά απαιτείται αρκετή σκέψη για την καταλληλότητα της επιλεγμένης μεθόδου και τη φύση της πολιτικής στην οποία εμπλέκονται οι πολίτες (Coleman και Gøtze, 2002). Σε κάθε περίπτωση, η διαβουλευτική δημοκρατία εμπεριέχει μία πολύπλοκη και πολυδιάστατη μορφή αλληλόδρασης, η οποία αποδέχεται ότι η γνώση αναδύεται μέσα από αυτή την αλληλόδραση, ενισχύοντας έτσι τη συμμετοχική δημοκρατία. Οι πολίτες σε μία δημοκρατία διαβουλεύονται γύρω από διάφορες πολιτικές επιλογές για να προσδιορίσουν το καλύτερο αποτέλεσμα για το κοινό καλό, και αντλούν το κοινό καλό μέσω της αλληλόδρασης μεταξύ τους (Ferber κ.ά., 2003).

Η ηλεκτρονική διαβούλευση από την άλλη, επικεντρώνεται στον τρόπο με τον οποίο μπορεί να αυξήσει την ανατροφοδότηση από τα διαφορετικά μέρη συμφερόντων στην κυβέρνηση, είτε αυτά είναι πολίτες είτε εταιρείες είτε κοινωνικές ομάδες, όπως για παράδειγμα οι νέοι (Sæbø και συν., 2007). Είναι μία σημαντική εφαρμογή στο πλαίσιο της ηλεκτρονικής δημοκρατίας και σχετίζεται με την προτεραιότητα ηλεκτρονικής διακυβέρνησης της Ε.Ε. i2010 για ενδυνάμωση της συμμετοχής και της δημοκρατικής λήψης αποφάσεων στην Ευρώπη (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2007). Η χρήση των ΤΠΕ στις διαβουλευτικές διαδικασίες κερδίζει έδαφος, καθώς αναγνωρίζεται η δυνατότητα που προσφέρουν για άμεση αλληλόδραση μεταξύ των σχεδιαστών πολιτικής και των ανθρώπων στις οποίες αυτές οι πολιτικές απευθύνονται. Η παραδοσιακή λήψη αποφάσεων στο δημόσιο τομέα βασιζόταν κατά πολύ στους επαγγελματίες και εφαρμοζόταν σε επίσημες ιεραρχίες εκ των άνω (Miia κ.ά., 2006). Η διαβουλευτική ηλεκτρονική δημοκρατία δίνει έμφαση στις κάθετες ροές επικοινωνίας μεταξύ κυβέρνησης και πολιτών, ενσωματώνοντας τις ηλεκτρονικές διαβουλεύσεις των πολιτών στα παραδοσιακά μέσα λήψης αποφάσεων (Chadwick, 2006). Ουσιαστικά, οι ηλεκτρονικές διαβουλεύσεις δίνουν στους πολίτες την ιδιοκτησία της αντιπροσώπευσής τους μετατρέποντάς τους σε μετόχους δύναμης, και παράλληλα αναφέρονται στις ευθύνες και τις υποχρεώσεις ενός δημοκρατικού πολίτη μέσα σε μία δικτυακή κοινωνία (Coleman και Gøtze, 2002).

Οι Winkler και Kozeluh (2005) παρέχουν τις βασικές διαστάσεις που πρέπει να ληφθούν υπόψη όταν οι σχεδιαστές πολιτικής ανοίγουν το δημοκρατικό διάλογο στο διαδίκτυο είναι: α) το πολιτικό κίνητρο, β) η σύγκρουση απόψεων, γ) η πολιτική διαφάνεια, δ) τα εμπόδια πρόσβασης, ε) η κατάλληλη χρήση του μέσου για πολιτική συμμετοχή σε ανάδειξη ή επίλυση προβλημάτων, και στ) πολιτική δέσμευση και εμπιστοσύνη χρήσης των αποτελεσμάτων της ηλεκτρονικής διαβούλευσης. Όλα τα παραπάνω αποτελούν εγγυήσεις ώστε η ηλεκτρονική συμμετοχή μέσω της διαβούλευσης να μην παραμείνει ψευδαίσθηση και να μην θρέψει την έλλειψη κινήτρου και την πολιτική απάθεια. Βασικές προϋποθέσεις για την επιτυχία του εγχειρήματος της ηλεκτρονικής διαβούλευσης σε μια χώρα, είναι η ανάπτυξη των ΤΠΕ και κυρίως των τεχνολογιών του Διαδικτύου, η αύξηση του εύρους και της ταχύτητας των επικοινωνιών, η μείωση του κόστους και κυρίως η διαρκώς διευρυνόμενη δυνατότητα διασύνδεσης και ανταλλαγής δεδομένων και πληροφοριών μεταξύ των πολιτών.

3. ΟΙ ΔΥΝΗΤΙΚΕΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ

Ο Rheingold (1993), είναι ο πρώτος που εισάγει τον όρο «δυναμικές κοινότητες», διαχωρίζοντας αυτές από το διαδίκτυο και τον κυβερνοχώρο. Αναφέρει ότι «οι δυναμικές κοινότητες είναι κοινωνικά σύνολα που αναδύονται μέσω του διαδικτύου, όταν αρκετοί άνθρωποι συνεχίζουν τις δημόσιες συζητήσεις τους για αρκετό χρονικό διάστημα, με επαρκές ανθρώπινο συναίσθημα, έτσι ώστε να σχηματίσουν ιστούς προσωπικών σχέσεων στον κυβερνοχώρο.» Βασική αρχή των δυναμικών κοινοτήτων είναι ότι αποτελούν την ελεύθερη υλοποίηση της επιθυμίας των ατόμων με κοινά ενδιαφέροντα να συνευρίσκονται και να ανταλλάσσουν απόψεις και προβληματισμούς απαλλαγμένοι από τους περιορισμούς και τα όρια που θέτει ο χώρος και ο χρόνος (Αλεξιάς, 2008). Τα άτομα που συγκροτούν μια δυναμική κοινότητα μέσω της διαδικτυακής επαφής, έχουν την δυνατότητα να εκφραστούν για τα κοινά τους ενδιαφέροντα, να επικοινωνήσουν, να θέσουν στόχους, να εκφράσουν τις απόψεις τους, με λίγα λόγια να αλληλεπιδράσουν όπως σε μια φυσική κοινότητα χωρίς τους περιορισμούς του χώρου και του χρόνου. Παρομοίως, η Γιαννακά (Γιαννακά και συν., 2005) αναφέρει ότι η δυναμική κοινότητα είναι μια ομάδα ατόμων τα οποία μοιράζονται κοινά ενδιαφέροντα, ιδέες, πρακτικές, στόχους και τα οποία επικοινωνούν συχνά και για αρκετό χρονικό διάστημα, έχοντας σαν σημείο συνάντησης το διαδίκτυο ή άλλα συνεργατικά δίκτυα χωρίς τοποχρονικούς περιορισμούς.

3.1 Εννοιολογικό πλαίσιο των Δυναμικών Κοινοτήτων

Οι δυναμικές κοινότητες είναι ένα φαινόμενο που εμφανίζεται στο περιβάλλον του διαδικτύου και του κυβερνοχώρου με διάφορες μορφές και για διάφορους λόγους. Αποτελεί ένα φαινόμενο της σύγχρονης εποχής και η μελέτη τους συνιστά πολύπλευρες προσεγγίσεις και τοποθετήσεις, καθώς χαρακτηρίζονται από πολυπλοκότητα και παρουσιάζουν συνέχεια νέα δεδομένα στους τρόπους αλληλεπίδρασης, επικοινωνίας και πληροφόρησης μεταξύ των ατόμων που χρησιμοποιούν τις νέες τεχνολογίες πληροφόρησης και επικοινωνίας (ΤΠΕ) των υπολογιστικών συστημάτων. Υπάρχουν δύο θεμελιώδη χαρακτηριστικά που απαντούν στα κοινωνικά δίκτυα είτε αυτά είναι μικρά, είτε μεγάλα, είτε απλά, είτε σύνθετα, είτε τέλος το παγκόσμιο Διαδίκτυο. Κατ' αρχάς, υπάρχει η σύνδεση, η οποία έχει να κάνει με το ποιος είναι συνδεδεμένος με ποιόν. Όταν μια ομάδα υφίσταται σαν δίκτυο, υπάρχει ένα μοτίβο δεσμών που συνδέει τα εμπλεκόμενα. Οι δεσμοί είναι περίπλοκοι, μπορεί να είναι μακροχρόνιοι ή εφήμεροι, προσωπικοί ή ανώνυμοι, χαλαροί ή στενοί. Δεύτερον, υπάρχει η μετάδοση. Η

μετάδοση έχει να κάνει με το τι στοιχεία – πληροφορίες ρέουν μεταξύ των δεσμών των συνδεδεμένων και τι μορφή δίνουν αυτά στο κοινωνικό δίκτυο και στο πως αυτό λειτουργεί (Christakis and Fowler, 2010). Να υπενθυμίσουμε με ένα γενικό ορισμό ότι η κοινότητα αναφέρεται σε μια ομάδα ανθρώπων που αλληλεπιδρούν κοινωνικά και έχουν κοινούς δεσμούς, όπως η τοποθεσία, η κοινωνική ζωή, τα πρότυπα, τα μέσα και οι σκοποί και αναφέρεται πρωτίστως σε σχέσεις με την ιδέα του κοινού στοιχείου ανάμεσα σε πρόσωπα και αντικείμενα με σημαντικό την ύπαρξη κοινών ιδιοτήτων, κοινής ιδιοκτησίας, ταυτότητας και ιδεών (Ridings, 2006b).

Ο Rheingold (Rheingold, 1993, 16), ήταν ο πρώτος που μίλησε για τις δυνητικές κοινότητες αναφέροντας χαρακτηριστικά: «το δυνητικό χωριό μερικών εκατοντάδων ανθρώπων που σκόνταψα το 1985, αριθμούσε 8 χιλιάδες άτομα το 1993...τώρα συμμετέχουν εκατομμύρια άνθρωποι στις διαμεσολαβημένες μέσω υπολογιστή κοινωνικές ομάδες, γνωστές ως δυνητικές κοινότητες (virtual communities)». Ανάγει το λόγο της επιθυμίας των ανθρώπων να συμμετάσχουν σε κοινότητες σε όλο τον κόσμο, εξαιτίας της όλο και μεγαλύτερης εξαφάνισης των ανεπίσημων δημόσιων χώρων στη ζωή του ατόμου. Η δυνητική κοινότητα κατά τον Rheingold, ορίζεται ως συναθροίσεις που αναδύονται στο Διαδίκτυο όταν αρκετά άτομα συνεχίζουν τις δημόσιες συζητήσεις αρκετό διάστημα και με επαρκές ανθρώπινο συναίσθημα, ώστε να διαμορφώσουν ιστούς, με την έννοια των δικτύων, προσωπικών σχέσεων στον κυβερνοχώρο για την εκπλήρωση κάποιων κοινών σκοπών. Ένας επιπλέον ορισμός, ορίζει τις δυνητικές κοινότητες ως «ο κυβερνοχώρος υποστηριζόμενος από διαμεσολαβημένη μέσω υπολογιστή τεχνολογία πληροφόρησης, επικεντρωμένος στην επικοινωνία και την αλληλεπίδραση των συμμετεχόντων για την παραγωγή περιεχομένου οργανωμένου από τα μέλη, με αποτέλεσμα το χτίσιμο σχέσεων» (Hassan et al, 2006). Ο Cartelli (Cartelli, 2006), συσχετίζει την έννοια της φυσικής κοινότητας, αναφέροντας ότι η δυνητική κοινότητα «είναι προέκταση του κοινωνιολογικού ορισμού της κοινότητας, συμπεριλαμβάνοντας τις ομάδες των υποκειμένων οι οποίες δεν μπορούν να συναντηθούν μεταξύ τους ή με φυσική επαφή να γνωρίσουν ο ένας τον άλλον, αλλά χρησιμοποιούν το internet για την ενδοπροσωπική τους επικοινωνία, δηλαδή την ανταλλαγή πληροφοριών, την δόμηση νέων γνώσεων και την κοινωνική αλληλεπίδραση». Η ύπαρξη μιας δυνητικής κοινότητας δεν αποκλείει τη φυσική συνάντηση των μελών της ή ακόμα και τη φυσική της σύσταση στον πραγματικό κόσμο.

3.2 Γνωρίσματα των Δυνητικών Κοινοτήτων

Οι δυνητικές κοινότητες παρουσιάζουν πολλά κοινά σημεία, ως προς τα χαρακτηριστικά τους και όχι μόνο, με τις φυσικές κοινότητες. Προσφέρουν επίσης πολλές δυνατότητες στα μέλη της κοινότητας και πραγματοποιούν την επικοινωνία και την ανταλλαγή πληροφοριών με διάφορα μέσα και εναλλακτικές επιλογές. Όπως αναφέρει ο Αλεξιάς (2008), κυρίαρχο γνώρισμα του δικτύου που λαμβάνει χώρα μέσα σε μια δυνητική κοινότητα είναι η ηλεκτρονικά διαμεσολαβημένη επικοινωνία (computer – mediated communication) μεταξύ των μελών του και η δυνατότητα τους να ολοκληρώνουν το κοινό καθήκον, τον κοινό στόχο που έχουν αναλάβει, χωρίς την απαίτηση της συνάντησης σε ένα κοινό χώρο – τόπο και σε συγκεκριμένη χρονική στιγμή. Τα μέλη της δυνητικής κοινότητας αναπτύσσουν μεταξύ τους σχέσεις αλληλεξάρτησης και αμοιβαίας εμπιστοσύνης (mutual trust). Οι Neuhauser, Bender & Stromberg (2000) στο βιβλίο τους “Culture.com: Building Corporate Culture in the Connected Workplace” αναφέρουν τα εξής χαρακτηριστικά δυνητικών ομάδων:

- Εμμονή στο στόχο: Δέσμευση προς την επίτευξη του στόχου, υψηλές προσδοκίες από την ομάδα.
- Δημιουργικό και ασυμβίβαστο στιλ: Φαίνεται στη γλώσσα, τον τρόπο ντυσίματος, τη συμπεριφορά κλπ.
- Ανεπίσημες και δημοκρατικές: Δεν υπάρχει ιεραρχία, αλλά συνεχής επικοινωνία προς όλες τις κατευθύνσεις.
- Τα συναισθήματα και η προσωπικότητα των μελών δεν επηρεάζουν τη δομή της ομάδας: Εμπιστοσύνη προς τις ικανότητες που εξυπηρετούν την εκπλήρωση του στόχου και όχι προς την προσωπικότητα.
- Η διάρκεια «ζωής» της ομάδας εξαρτάται από την εργασία, όταν αυτή ολοκληρωθεί η ομάδα διαλύεται.

Από τα βασικότερα χαρακτηριστικά των δυνητικών κοινοτήτων είναι το αίσθημα του “ανήκειν”, η κοινή συνείδηση, το δίκτυο των ανθρώπων και η αλληλεπίδραση μεταξύ τους, ανεξάρτητα από τα όρια του χώρου και του χρόνου. Συγκεκριμένα χαρακτηρίζεται από αλληλεπιδραστική επικοινωνία (interactive communication), και πληροφοριακή επικοινωνία (informational communication) με ποικιλία συμμετεχόντων, ένα κοινό δημόσιο χώρο για αλληλεπίδραση και από συνεχόμενη ενημέρωση των μελών με τη χρήση των τεχνολογιών της επικοινωνίας και της πληροφόρησης (Han and Hill, 2006). Επίσης, μια δυνητική κοινότητα

χαρακτηρίζεται από τη δημιουργία προσωπικών σχέσεων, ηθική δέσμευση, κοινωνική συνοχή και υποστήριξη (Rhoten, 2006) τα οποία συμβάλλουν σημαντικά στη διαμόρφωση ταυτότητας και ιδεών των μελών της κοινότητας.

Για την ειρηνική διαδικτυακή συνεύρεση των προσώπων στο Διαδίκτυο έχουν θεσπισθεί όχι κάποιοι συνταγματικοί κανόνες αλλά οι λεγόμενοι «άγραφοι κανόνες» τα (netiquette), στους οποίους πρέπει να συμμορφώνονται τα μέλη των δυνητικών κοινοτήτων για εύρυθμη λειτουργία της ομάδας. Τα internet etiquette (netiquette) είναι καθιερωμένα πρότυπα συμπεριφοράς, τα οποία αποτελούν κομμάτι της κουλτούρας της κοινότητας που γίνονται αποδεκτά με την είσοδο και τη συμμετοχή ενός μέλους στην κοινότητα προάγοντας έτσι τον ηθικό κώδικα και το ήθος που πρεσβεύει η κοινότητα (Lambropoulos, 2006). Το χαρακτηριστικό του ήθους βασίζεται στην έννοια της αξίας και τον χαρακτήρα του ομιλητή να εκφράζεται με το λεγόμενο “χαρακτηριστικό τρόπο έκφρασης και κατοχής ιδεών” (Gurak, 1999). Το ήθος της ομάδας είναι ο παράγοντας που μπορεί να εξοστρακίσει κάποιον από την κοινότητα. Η σχέση του ήθους με την ηθική (ethos to ethics) δεν είναι μόνο η προβολή του χαρακτήρα ενός ομιλητή ή μιας ομάδας, αλλά ο πραγματικός ηθικός χαρακτήρας αυτού/ής ή της ομάδας που σχετίζεται με την αποτελεσματικότητα και την ποιότητα του λόγου. Επίσης, το ήθος μπορεί να είναι ένα σύνηθες σημείο που ερμηνεύει το ήθος ως εικόνα ατόμων που συγκεντρώνονται σε ένα δημόσιο μέρος, ανταλλάσσοντας ιδέες και εμπειρίες.

Οι προσωπικές σχέσεις που προαναφέραμε επεκτείνουν τα χαρακτηριστικά της κοινότητας. Παρέχουν την αίσθηση ότι οι σχέσεις είναι οικείες και φιλικές, με καθαρά εθελοντική επένδυση σε αυτό το δεσμό και στη σχέση, με φανερή την επιθυμία για συντροφικότητα. Παρουσιάζεται στις δυνητικές κοινότητες το ενδιαφέρον και η επιθυμία των μελών να συναναστρέφονται όσο πιο συχνά γίνεται με τα υπόλοιπα μέλη, για διάφορα κοινωνικά περιεχόμενα και για μεγάλη χρονική περίοδο. Αναδύεται η αμοιβαιότητα στις σχέσεις με τη γνωστοποίηση, τη αναγνώριση και την υποστήριξη των αναγκών των μελών (Wellman και Gulia, 1999). Ενισχύοντας έτσι το χαρακτηριστικό των δυνατών δεσμών, το οποίο είναι πολύ πολύ σημαντικό για τη διατήρηση μιας κοινότητας.

Επιπλέον, ένα χαρακτηριστικό που διακρίνεται μέσα από όλους σχεδόν τους ορισμούς που παραθέσαμε, για όλες τις δυνητικές κοινότητες, για οποιοδήποτε λόγο σύστασής τους, είναι η κατεύθυνση προς ένα κοινό στόχο και κοινό σκοπό (Hassan et al., 2006). Εντοπίζεται σε όλες τις κοινότητες, φυσικές και δυνητικές, και είναι αυτό το χαρακτηριστικό που επηρεάζει τις

δραστηριότητες και τις λειτουργίες της κοινότητας. Η ύπαρξη ενός κοινού σκοπού διαμορφώνει και διατηρεί τα υπόλοιπα χαρακτηριστικά που προαναφέραμε και όλο το πλαίσιο της κοινότητας. Για την υποστήριξη επομένως των κοινών σκοπών μια δυναμική κοινότητα είναι αναγκαίο να προσφέρει αρκετές δυνατότητες στα μέλη της. Μια πλευρά των δυναμικών κοινοτήτων που θα μελετήσουμε στη συνέχεια.

3.3 Δομή των Δυναμικών Κοινοτήτων

Μια δυναμική κοινότητα δεν είναι μια απλή εργαλειακή συνύπαρξη για τη διεκπεραίωση τυπικών καθηκόντων στο πλαίσιο ενός έργου. Είναι ένα δυναμικά αναπτυσσόμενο δίκτυο σχέσεων, το οποίο θεμελιώνεται ταυτόχρονα στη βάση επίτευξης ενός κοινού σκοπού και στην ανάπτυξη σχέσεων που υπερβαίνουν την τυπική επαγγελματική συνεργασία και δημιουργούν την αίσθηση συνύπαρξης και συμμετοχής σε κοινωνικές διαδικασίες. Οι δεσμοί που δημιουργούνται υπερβαίνουν την απλή αλληλεπίδραση μεταξύ ανθρώπων και ηλεκτρονικού υπολογιστή. Όπως αναφέρει ο Αλεξιάς (2008), η δυναμική ομάδα αναδεικνύει μια νέα μορφή δόμησης εργασιακών και κοινωνικών σχέσεων μέσα σε μια οργάνωση. Έτσι δημιουργείται ένα σημαντικό κοινωνικό κεφάλαιο που αποτελείται από το σύνολο των online και offline κοινωνικών, οικονομικών και παραγωγικών διαδικασιών. Σε κάθε δυναμική κοινότητα υπάρχει μια δομή η οποία συναντάται στην πλειοψηφία των κοινοτήτων. Η δομή αυτή μπορεί να είναι απλή ή σύνθετη.

Κατ' αρχήν, για να καθοριστεί αν μια κοινότητα πραγματικά υπάρχει, πρέπει να πληροί κάποια κριτήρια, σύμφωνα με διάφορες προσεγγίσεις. Αυτά τα κριτήρια επικεντρώνονται στο μέγεθος των μελών που πρέπει να βρίσκονται σε επικοινωνία, ασύγχρονη και σύγχρονη, στη παραμονή των μελών, καθώς θα πρέπει τουλάχιστον ένα μέρος από αυτά να παρουσιάζεται και την επόμενη μέρα, στην κινητικότητα, ως προς την εμφάνιση των μηνυμάτων ανά ημέρα και τέλος το κριτήριο της κοινωνικής αλληλεπίδρασης, ως προς το ποσοστό των ανταποκρίσεων στις ερωτήσεις και στους προβληματισμούς, που θα πρέπει να είναι αρκετά μεγάλο (Ridings, 2006). Μια δυναμική κοινότητα έχει μια προκαθορισμένη ιεραρχία, όχι με βάση την δύναμη ή την εξουσία πάνω στα μέλη ή στις αποφάσεις της κοινότητας, αλλά ιεραρχία ρόλων και καθηκόντων. Υπάρχει ένας μέλος, ο οργανωτής/καθοδηγητής (moderator), ο οποίος είναι ο μέντορας του δυναμικού τόπου (Gurāu, 2006). Συνήθως αυτή τη θέση την κατέχει κάποιο από τα ιδρυτικά μέλη της κοινότητας και έχει σαν καθήκον να

συγκεκριμενοποιεί το αντικείμενο και το σκοπό της κοινότητας, να θεσπίσει τους κανόνες, το είδος των υπηρεσιών και να διαχειριστεί τις πληροφορίες που παρέχονται (Bertino et al., 2006). Παράλληλα, καθορίζει και τους κανόνες συμμετοχής και τις υποχρεώσεις των μελών που απορρέουν από αυτούς. Ο ρόλος του moderator είναι πολύ σημαντικός, όπως αυτός του ηγέτη στις φυσικές κοινότητες και παρουσιάζουν πολλά κοινά χαρακτηριστικά.

Εκτός από το ρόλο του moderator σε μια κοινότητα, υπάρχει και ο ρόλος του διαχειριστή (administrator) που συνήθως ταυτίζεται με τον ρόλο του moderator. Ένα ενεργητικό μέλος δηλαδή, το οποίο συντονίζει τις συζητήσεις, ενημερώνει και ελέγχει για παρατυπίες, συμβουλεύει για τεχνικά προβλήματα, διαχειρίζεται τις πληροφορίες που ανταλλάσσονται μεταξύ των μελών και γενικά ελέγχει για την καλή λειτουργία της κοινότητας. Τέλος, υπάρχουν τα μέλη της δυναμικής κοινότητας, τα οποία διαφέρουν μεταξύ τους ανάλογα με το βαθμό συμμετοχής και αίσθησης του δεσμού της κοινότητας σε συνάρτηση και με το χρόνο δραστηριοποίησής τους μέσα στα πλαίσια της κοινότητας (Bellini και Vargas, 2006). Στην περίπτωση των μελών μπορούμε να διακρίνουμε κάποια ιεραρχία με βάση το βαθμό που συμμετέχουν στην κοινότητα και το ρόλο που έχουν σε αυτή. Συγκεκριμένα, πρόκειται για τους επισκέπτες (visitor) οι οποίοι είναι άτομα χωρίς εξακολουθητική και συνεχή ταυτότητα στην κοινότητα. Οι πρωτάρηδες (novice), που είναι τα νέα μέλη τα οποία τώρα μαθαίνουν τους τρόπους της κοινότητας. Τα τακτικά (regular) μέλη τα οποία συμμετέχουν στην κοινότητα συχνά. Τα αρχηγικά (leader) μέλη, τα οποία ελέγχουν την κοινότητα και τέλος τα μακροχρόνια (elder) μέλη τα οποία μοιράζονται τη γνώση τους, διαδίδουν την κουλτούρα της κοινότητας και συμβάλουν καθημερινά στη διατήρησή της με τη συμμετοχή τους. Γίνεται σαφές ότι αυτά τα στάδια ανάπτυξης ενός μέλους είναι ένας παράγοντας που καθορίζει και τη διάρκεια ζωής της κοινότητας. Παράλληλα καθορίζεται και κατά πόσο δυνατή είναι η αίσθηση της δυναμικής κοινότητας, αφού ανάλογα με την κατάσταση που βρίσκεται ένα μέλος αυξάνεται και η αίσθηση της αποτελεσματικότητας του δεσμού του με την κοινότητα, η οποία εντοπίζεται σε τέσσερα στάδια. Το αίσθημα του μέλους, το αίσθημα της επιρροής, η ολοκλήρωση και εκπλήρωση των αναγκών του και η αίσθηση του κοινού συναισθηματικού δεσμού (Blancard and Marcus, 2004).

Σε συνέχεια των όσων έχουν αναφερθεί μπορούμε να διακρίνουμε και τέσσερις βασικούς τύπους δυναμικής οργάνωσης σύμφωνα με τον Jacobsen (2004).

- Δυνητικές Ομάδες (Virtual Teams): Είναι ομάδες ατόμων που συγκροτούνται μέσα από συγκεκριμένες λειτουργικές, διαχειριστικές ή στρατηγικές ανάγκες μέσα σε ένα ευρύτερο οργανωσιακό μόρφωμα για την κάλυψη εξειδικευμένων απαιτήσεων της δυνητικής οργάνωσης. Στο εσωτερικό αυτών των ομάδων αναπτύσσονται δίκτυα επικοινωνίας και ανταλλαγής πληροφοριών και τμημάτων του έργου ή του καθήκοντος που έχει αναλάβει η ομάδα.
- Δυνητικά Προγράμματα (Virtual Project): Είναι μια μορφή δυνητικής οργάνωσης που βασίζεται στο σχηματισμό συνεργασιών και στη σύσταση κοινοπραξιών όπου συμμετέχουν εταίροι (partners) με κοινές επιχειρηματικές ή παραγωγικές επιδιώξεις με τελικό σκοπό την από κοινού διεκδίκηση ευκαιριών που παρουσιάζονται στην αγορά.
- Προσωρινές Δυνητικές Οργανώσεις (Temporary Virtual Organization): Πρόκειται για μορφή δυνητικής οργάνωσης η οποία σχηματίζεται για την υλοποίηση τμήματος ενός συνολικού έργου. Μόλις οι στόχοι υλοποιηθούν τότε η συνεργασία ολοκληρώνεται και λύνεται.
- Μόνιμες Δυνητικές Οργανώσεις (Permanent Virtual Organization): Η έννοια των μόνιμων δυνητικών οργάνωσεων βασίζεται στην εξαρχής προγραμματισμένη μόνιμη συνεργασία ενός αριθμού οργάνωσεων, οι οποίες αποφασίζουν να ενώσουν τις δυνάμεις τους προκειμένου να επιτύχουν μείωση του κόστους παραγωγής, βελτίωση των παρεχόμενων υπηρεσιών και από κοινού αύξηση του κέρδους.

Οι δυνητικές κοινότητες έχουν αμέτρητες δυνατότητες και πολλές που τις ανακαλύπτουμε συνεχώς, καθώς εξελίσσονται σε ένα χώρο καινούριο, με πολλές προοπτικές και ραγδαία εξέλιξη και αλλαγή μέρα με την ημέρα. Εκφράζεται έτσι η πιθανότητα να γινόμαστε μάρτυρες της απελευθέρωσης και της “χειραφέτησης” των δυνητικών κοινοτήτων σε μια κλίμακα η οποία είναι κατάλληλη για τη μετάδοση και τη παγκοσμιοποίηση της πληροφορίας, της επικοινωνίας και της γνώσης (Holmes, 1997).

3.4 Η σημασία της Εμπιστοσύνης στις Δυνητικές Κοινότητες

Ένα πολύ σημαντικό χαρακτηριστικό το οποίο παίζει σπουδαίο ρόλο στην επικοινωνία μεταξύ των ανθρώπων δια μέσου του Διαδικτύου είναι το στοιχείο της εμπιστοσύνης. Όπως αναφέρει ο Mezgár (2006), η εμπιστοσύνη περιορίζει την αβεβαιότητα και την αναποφασιστικότητα, καθώς μειώνει τον αριθμό των πιθανών περιπτώσεων που πρέπει να αναλυθούν προκειμένου

να ληφθεί μία απόφαση και έτσι διευκολύνει τις διαδικασίες λήψης αποφάσεων. Είναι μία δυναμική διαδικασία και μεταβάλλεται βάσει της εμπειρίας. Ουσιαστικά, αποτελεί το πιο αποτελεσματικό μέσο μείωσης της κοινωνικής πολυπλοκότητας (Luhman, 1995). Όσον αφορά στην ηλεκτρονική διακυβέρνηση, η εμπιστοσύνη αναφέρεται τόσο στην κυβέρνηση όσο και στην τεχνολογία, ενώ οι αναπαραστάσεις εμπιστοσύνης, εμπιστευτικότητας και αξιοπιστίας αποκτούν μία κοινωνική προσέγγιση και αποτελούν προϋπόθεση για κάθε κυβερνητική πρωτοβουλία ηλεκτρονικής εμπλοκής. Η εμπιστοσύνη αποκτιέται και αναπτύσσεται μέσω της συχνής, ουσιαστικής και επιτυχούς αλληλοεπίδρασης μεταξύ των ατόμων (Holton, 2001). Με αυτόν τον τρόπο, τα άτομα μαθαίνουν να νιώθουν άνετα και ανοιχτά στο μοίρασμα των ατομικών τους αντιλήψεων και ανησυχιών, οι ιδέες και οι υποθέσεις μπορούν να αμφισβητηθούν χωρίς το φόβο ή το ρίσκο των επιπτώσεων, και η ποικιλία των απόψεων εκτιμάται περισσότερο από τη συμμόρφωση. Για τον Solomon (2004), αντίθετα, η εμπιστοσύνη προϋποθέτει το ρίσκο. Υποστηρίζει ότι η έννοια της εμπιστοσύνης είναι υποτιμημένη έως παρεξηγημένη, επιτρέποντας επικίνδυνες εκλογικεύσεις μεταξύ των εννοιών της εμπιστοσύνης και της αξιοπιστίας. Ο ίδιος αποφεύγει στερεότυπους χαρακτηρισμούς, αντιλαμβανόμενος την εμπιστοσύνη περισσότερο ως μία δυναμική διαδικασία, μία λειτουργία κοινοτικών πρακτικών και σχέσεων αντί ενός στατικού πολιτισμικού 'μέσου' ή 'συστατικού'.

Οι Wang και Gwebu (2006), ορίζουν την εμπιστοσύνη ως την προθυμία να εξαρτιόμαστε από άλλους ανεξάρτητα από την πιθανή μνησικακία των άλλων καθώς, όπως υποστηρίζουν, η εμπιστοσύνη συμπεριλαμβάνει τα στοιχεία του ρίσκου και της εξάρτησης. Έμφυτες, λοιπόν, σε κάθε μορφή επικοινωνίας είναι οι έννοιες του ρίσκου και της εμπιστοσύνης. Ωστόσο, όπως εξηγεί ο Bucher (2002), αυτές δεν είναι αντικειμενικές κατηγορίες υπό την έννοια ότι δεν μπορείς να αναγκάσεις κάποιον να σε εμπιστευτεί ούτε να τον διατάξεις να μη νιώθει αβέβαιος για κάποια πληροφορία την οποία λαμβάνει. Όπως υπογραμμίζει, το ρίσκο και η εμπιστοσύνη στηρίζονται στην επικοινωνία.. Επειδή δεν γνωρίζουμε αρκετά για να κατανοήσουμε πλήρως μία δεδομένη κατάσταση, έχουμε πάντα το ρίσκο να πάρουμε μία λάθος απόφαση. Όσον αφορά τα μέσα επικοινωνίας, υπάρχει ένα διπλό ρίσκο: μία υπερφόρτωση πληροφοριών και το ίδιο το μέσο επικοινωνίας να μετατραπεί σε ένα ρίσκο πληροφόρησης. Ένας τρόπος για να αντιμετωπίσουμε το ρίσκο της πληροφόρησης είναι να έχουμε εμπιστοσύνη σε αυτό το μέσο επικοινωνίας, έτσι ώστε να αντισταθμίσουμε την

έλλειψη γνώσης μας χειρισμού πολύπλοκων συστημάτων και να αποφευχθούν οι λανθασμένες επιλογές. Ένας τρόπος για να μειωθούν οι πιθανότητες των λανθασμένων αποφάσεων είναι η αξιοπιστία του μέσου επικοινωνίας μέσω των συμβουλών από “ειδικούς”. Επιστημονικοί και άλλου είδους εμπειρογνώμονες (παλαιά μέλη με εμπειρία, νομικοί, συνδικαλιστές), παίζουν όλο και περισσότερο σημαντικό ρόλο στην προετοιμασία και τον έλεγχο των αποφάσεων. Η παράμετρος της εμπιστοσύνης είναι πολύ σημαντική για την κοινότητα και επηρεάζει τόσο την σύστασή της όσο και την διατήρησή της. Η εμπιστοσύνη θα πρέπει να είναι συνεχώς το ζητούμενο από τα μέλη της δυνητικής ομάδας. Όσο μεγαλύτερο βαθμό εμπιστοσύνης έχει μια δυνητική ομάδα τόσο πιο πιθανή είναι η επιτυχία της, η αποδοτικότητα και η ύπαρξή της. Μολονότι εντοπίζεται μεγαλύτερο ποσοστό εμπιστοσύνης όταν υπάρχει πρόσωπο με πρόσωπο επαφή, ακόμα και στα πλαίσια των δυνητικών κοινοτήτων οι σχέσεις και οι αλληλεπιδράσεις μεταξύ των ατόμων χαρακτηρίζονται από αρκετά μεγάλο δείκτη εμπιστοσύνης, τόσο στα μέλη, όσο και στις πληροφορίες και γνώσεις που ανταλλάσσονται μέσα σε αυτές (Park, 2006). Στο πλαίσιο της εμπιστοσύνης εντοπίζεται και ο λόγος που πολλές φορές μια δυνητική κοινότητα μεταφέρει και αναπτύσσει παράλληλα και τη δραστηριοποίησή της στον πραγματικό κόσμο. Αυτό συμβαίνει και στην περίπτωση που μια κοινότητα έχει ως σκοπό την ανάπτυξη συλλογικής δράσης, καθώς η παράλληλη αυτή δυνητική ύπαρξη, μπορεί να λειτουργήσει ως υποστηρικτικό στοιχείο σε μια online συλλογικότητα (Postmes and Brunsting, 2002).

4. ΣΚΟΠΟΣ - ΥΛΙΚΟ – ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Οι θεσμοί του συνδικαλισμού και της πολιτικής συμμετοχής δε θα μπορούσαν να είναι αμέτοχοι στην έλευση του Διαδικτύου. Αυτό θα σήμαινε αυτομάτως την περιθωριοποίησή τους. Ο σκοπός της παρούσης εργασίας είναι διττός. Αφ' ενός θέλαμε τη δημιουργία ενός σύγχρονου εργαλείου όπως είναι ένας δυναμικός ιστότοπος για τους εργαζόμενους στη Γενική Γραμματεία Αθλητισμού για να τον μελετήσουμε και αφ' ετέρου να εξακριβώσουμε αν αυτό το εργαλείο μπορεί να καταστεί ένα εργαλείο μαζικής κινητοποίησης, πραγματικής ενημέρωσης και συμμετοχής από τους εργαζόμενους.

Ο ιστότοπος της μελέτης μας έχει το όνομα “gganet” και η διεύθυνσή πρόσβασής του είναι: www.gganet.gr. Η ηλεκτρονική διεύθυνση (domain name) καταχωρήθηκε με αντίτιμο για δύο έτη. Για την κατασκευή του χρησιμοποιήσαμε την εφαρμογή ανοιχτού κώδικα Joomla!, μια εφαρμογή εξαιρετικά ευέλικτη, φιλική και με πολλές δυνατότητες. Στη συνέχεια εγκαταστήσαμε την εφαρμογή Joomla! σε έναν κεντρικό υπολογιστή “web server” με αντίτιμο για περίοδο δύο χρόνων. Η πρόσβαση στο περιβάλλον διαχείρισης γίνεται μέσω ενός οποιουδήποτε φυλλομετρητή (browser), όπως είναι ο Internet Explorer ή ο Mozilla Firefox..

Για την αξιόπιστη διαχείριση των παρεχόμενων υπηρεσιών του ιστοτόπου αγοράσαμε το λογισμικό cPanel. Το cPanel είναι ένας πίνακας ελέγχου για τη διαχείριση των παρεχόμενων υπηρεσιών, μ' ένα εύχρηστο γραφικό περιβάλλον διαχείρισης. Το λογισμικό κατασκευάζεται από τη cPanel κι έχει αξιολογηθεί ως ένα από τα πιο αξιόπιστα. Με το λογισμικό αυτό ουσιαστικά διαχειριζόμαστε τον κεντρικό υπολογιστή, τα e-mails, τα στατιστικά, τα αρχεία μας και τα αντίγραφα ασφαλείας.

Η σύνδεση του τοπικού μας υπολογιστή με τον web server έγινε με το πρόγραμμα ανοιχτού λογισμικού FileZilla, ένα πρόγραμμα γρήγορο και πολύ αξιόπιστο. Με αυτό έγινε το ανέβασμα (upload) των αρχείων μας (έγγραφα, εικόνες, video, ήχος) και η διαχείρισή τους.

Για την αισθητική εμφάνιση του ιστοτόπου μας αγοράσαμε το template “ja_Teline_III_v2”. Τα templates είναι ένα σύνολο προσχεδιασμένων σελίδων κειμένων ή γραφικών (ή και των δυο). Είναι υπεύθυνο για την αρχική οργάνωση, το σχέδιο των ιστοσελίδων που εμφανίζονται τα γραφικά, τα λογότυπα, τα χρώματα, το μέγεθος, τον τύπο των γραμμάτων και ότι έχει να κάνει με την αισθητική πλευρά του ιστοτόπου. Αλλάζοντας template αλλάζει και η εμφάνιση. Ο ρόλος του είναι πολύ σημαντικός και άρρηκτα συνδεδεμένος με όλο τον σχεδιασμό του ιστοτόπου.

Επιπλέον δημιουργήσαμε μια ιστοσελίδα στο facebook, το οποίο είναι ένας ιστοχώρος κοινωνικής δικτύωσης για να μπορούν οι χρήστες να επικοινωνούν μέσω μηνυμάτων με τις επαφές τους καθώς και να ειδοποιούνται όταν ανανεώνουν τις προσωπικές πληροφορίες τους. Όλοι έχουν ελεύθερη πρόσβαση στο να συμμετάσχουν. Η ιστοσελίδα αυτή έχει το ίδιο όνομα (gganet) με τον ιστότοπό μας. Η πρόσβαση σε αυτήν γίνεται με μενού (menu) από την αρχική σελίδα του ιστοτόπου μας και η διεύθυνσή της είναι η <http://www.facebook.com/pages/gganet/117657754983767>.

Στη συνέχεια δημιουργήσαμε ένα forum με την δωρεάν υπηρεσία forumotion, ένα online εργαλείο στο οποίο εγγεγραμμένοι χρήστες μπορούν να δημιουργήσουν συζητήσεις, να ανταλλάξουν απόψεις, ιδέες και γνώμες για θέματα που τους αφορούν και το ενσωματώσαμε στον ιστότοπό μας. Η σύνδεση με το forum γίνεται και πάλι από μενού (menu) που υπάρχει στην αρχική σελίδα του δικτυακού μας τόπου. Το όνομα του forum είναι gganet και η διεύθυνσή του είναι:

<http://forumgganet.forumgreek.com/login?logout=1>.

Το λογότυπο του ιστοτόπου που εμφανίζεται σε όλες μας τις σελίδες στο πάνω μέρος, τα γραφικά και οι εικόνες σχεδιάστηκαν με το λογισμικό AdobePhotoshopCS2. Με την βοήθεια διαφόρων module (μικρές λειτουργικές μονάδες που προσφέρουν βοηθητικές υπηρεσίες) και component (ολοκληρωμένες εφαρμογές) που μας παρέχει το ίδιο το Joomla! δημιουργήσαμε το κυρίως μενού, το βοηθητικό μενού, τα καθημερινά πρωτοσέλιδα των εφημερίδων, την εμφάνιση των πιο δημοφιλών άρθρων του ιστοτόπου, τα τελευταία νέα, τις δημοσκοπήσεις, τα video και τα link προς εξωτερικούς συνδέσμους, τα άρθρα μας και τις συνδέσεις με το forum και το facebook.

Σημαντικό στοιχείο επιτυχίας αύξησης της συμμετοχικότητας του σχεδιαζόμενου ιστοτόπου, θεωρήθηκε η γνωστοποίηση της λειτουργίας του, η οποία, πραγματοποιήθηκε με τους ακόλουθους τρόπους:

- Αναρτήθηκαν αφίσες Α4 σε πίνακες ανακοινώσεων σε όλους τους χώρους της υπηρεσίας μας.
- Αναρτήθηκαν αφίσες Α3 στην είσοδο του κτηρίου που στεγάζεται η υπηρεσία και στην είσοδο του parking.
- Με αποστολή e-mails σε όλους τους συναδέλφους και αυτών που είναι αποσπασμένοι σε άλλο χώρο.

- Με προσωπική ενημέρωση.
- Με δημιουργία ιστοσελίδας στο facebook που ενημέρωνε για την ύπαρξη του ιστότοπου.

Η επίσκεψη και εμπλοκή των συμμετεχόντων στον ιστότοπο διασφαλίστηκε με την γνωστοποίηση των όρων συμμετοχής. Ο συμμετέχων με μενού στην αρχική σελίδα έχει ενημέρωση για τους κανόνες συμμετοχής στον ιστότοπο. Οι όροι συμμετοχής αναφέρονται σε:

- Τήρηση κανόνων σχετικών με την ασφάλεια.
- Τήρηση κανόνων σχετικών με τα προσωπικά δεδομένα.
- Τήρηση κανόνων σχετικών με τα πνευματικά δικαιώματα.
- Τήρηση κανόνων ευπρέπειας.
- Τήρηση κανόνων για αποφυγή spam μηνυμάτων.
- Τήρηση κανόνων για τη χρήση της ελληνικής γλώσσας.

Για την πληρέστερη ενημέρωση και κατάρτιση των συμμετεχόντων ο ιστότοπος παρέχει καταχωρίσεις και συνδέσεις για:

- Τον υπαλληλικό κώδικα
- Τον συνδικαλιστικό κώδικα.
- Το Ινστιτούτο Επιμόρφωσης του Εθνικού Κέντρου Δημόσιας Διοίκησης.
- Σεμινάρια πληροφορικής.
- Το λαϊκό πανεπιστήμιο
- Το ανοιχτό πανεπιστήμιο.
- Το Εθνικό Κέντρο Δημόσιας Διοίκησης
- Την ΑΔΕΔΥ και ΓΣΕΕ.
- Την ΠΟΕ ΥΠΠΟ.

Για την ανίχνευση της απήχησης και επίδρασης (impact) που είχε ο ιστότοπος στους εργαζόμενους, χρησιμοποιήσαμε τα στατιστικά στοιχεία που μας παρείχε η εφαρμογή Joomla! και οι βάσεις δεδομένων του cPanel και διεξήχθη ποιοτική έρευνα με ερωτήσεις κλειστού τύπου. Το ερωτηματολόγιο δόθηκε σε εργαζόμενους κάθε υπαλληλικής σχέσης εργασίας (μόνιμοι, αορίστου χρόνου, ορισμένου χρόνου), κάθε βαθμίδας ιεραρχίας (Διευθυντές, Προϊστάμενοι, απλοί υπάλληλοι).

**ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ
ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΙΣΤΟΤΟΠΟΥ “GGANET” ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΟΥΣ**

Φύλλο	Εργασιακή Σχέση	Ηλικία

Βαθμολογική Κλίμακα

Καθόλου Λίγο Μέτρια Πολύ Πάρα πολύ				
1				
2				
3				
4				
5				
Απαράδεκτη Μη ικανοποιητική Μέτρια Ικανοποιητική Πολύ καλή				

Δ : Δε Γνωρίζω / Δεν Απαντώ

Αξιολογήστε τις ακόλουθες προτάσεις σημειώνοντας x στο αντίστοιχο τετραγωνάκι:

Ιστότοπος www.gganet.gr

1
2
3
4
5
Δ

1. Κρίνετε τον ιστότοπο ικανοποιητικό;

2. Επισκέπτεστε συχνά τον ιστότοπο;

3. Είναι εύκολη η πλοήγηση στον ιστότοπο;

4. Το περιεχόμενο και οι πληροφορίες είναι σαφείς και πλήρεις;

5. Οι καταχωρίσεις στον ιστότοπο σας ήταν χρήσιμες;

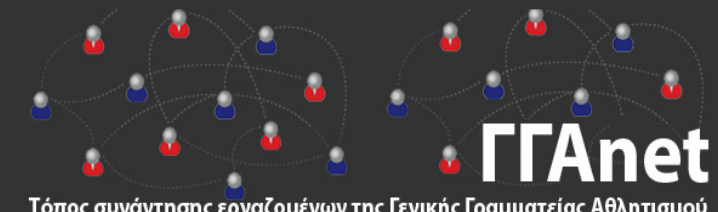
6. Θα συστήνατε τον ιστότοπο σε κάποιον άλλο;

5. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Ο δικτυακός τόπος των εργαζομένων στη Γενική Γραμματεία Αθλητισμού βρίσκεται στη διεύθυνση www.gganet.gr. Πληκτρολογώντας κάποιος τη διεύθυνση αυτή έρχεται σε επαφή με την αρχική σελίδα του ιστοτόπου.

Εικόνα 5.1 Η αρχική σελίδα του www.gganet.gr

Thursday, Jun 09th | Last update: 09:01:10 PM GMT | Headlines: [Ξυπνήστε Έλληνες](#) | Features | Member

GGAnet
Τόπος συνάντησης εργαζομένων της Γενικής Γραμματείας Αθλητισμού

[Αρχική](#) | [Ποιοί είμαστε](#) | [Ανακοινώσεις](#) | [forum](#) | [Άρθρα Εργαζομένων](#) | [Διαδικτυακή Αρθρογραφία](#) | [Έρευνες - Μελέτες](#) | [Επικοινωνία](#)

You are here: [Αρχική](#)

Πρωτοσέλιδα Εφημερίδων

frontpages.gr
Προσέξτε τα πρωτοσέλιδα στο site σ

Σχεδιασμένη Επιλογή της Κυβέρνησης

Η προσφυγή στο ΔΝΤ με μαθηματική ακρίβεια θα μας έφτανε εδώ που φτάσαμε, όπως και πολλές άλλες χώρες στον κόσμο τόνισε η Σοφία Σακοράφα σε συνέντευξή της. Για τον λόγο αυτό δεν κατηγορώ απλώς την κυβέ...

[Περισσότερα...](#)

υπόγραψε

την έκκληση για σχηματισμό επιτροπής λογιστικού ελέγχου

»»

Έκκληση για συγκρότηση επιτροπής λογιστικού ελέγχου

Η πρόταση για την Επιτροπή Λογιστικού Ελέγχου του δημόσιου χρέους πρωτοδιατυπώθηκε στο πλαίσιο εκδήλωσης της Πρωτοβουλίας Οικονομολόγων – Πανεπιστημιακών ενάντια στο ΔΝΤ το καλοκαίρι του 2010. Ειδικότ...

[Περισσότερα...](#)

ΕΠΙΛΟΓΕΣ

- [Αρχική](#)
- [Υπαλληλικός Κώδικας](#)
- [Συνδικαλιστικός Κώδικας](#)
- [Ερωτήσεις - Απαντήσεις](#)
- [Συνεντεύξεις](#)
- [ΥΠΟΒΟΛΗ ΑΡΘΡΩΝ](#)

ΔΗΜΟΦΙΛΗ | [ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΝΕΑ](#)

- [Σχεδιασμένη Επιλογή της Κυβέρνησης](#)
- [Έκκληση για συγκρότηση επιτροπής λογιστικού ελέγχου](#)
- [Ξυπνήστε Έλληνες](#)
- [Διαγράψτε τα χρέη της Ελλάδας](#)
- [Οι 10 αρχές χειραγώγησης από τα ΜΜΕ κατά Νόαμ Τσόμσκι](#)
- [Στη φυλακή ο Άγγελος Βουλευτής](#)

Videos of the day

- [Αποκάλυψη βόμβα](#)
-

Polls

ΣΥΜΦΩΝΕΙΤΕ ΜΕ ΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ;

- Ναι, πρέπει να συμβάλλουμε όλοι
- Εν μέρει συμφωνώ
- Όχι, είναι απαράδεκτη
- Μου είναι αδιάφορη
- Δεν απαντώ

Who's Online

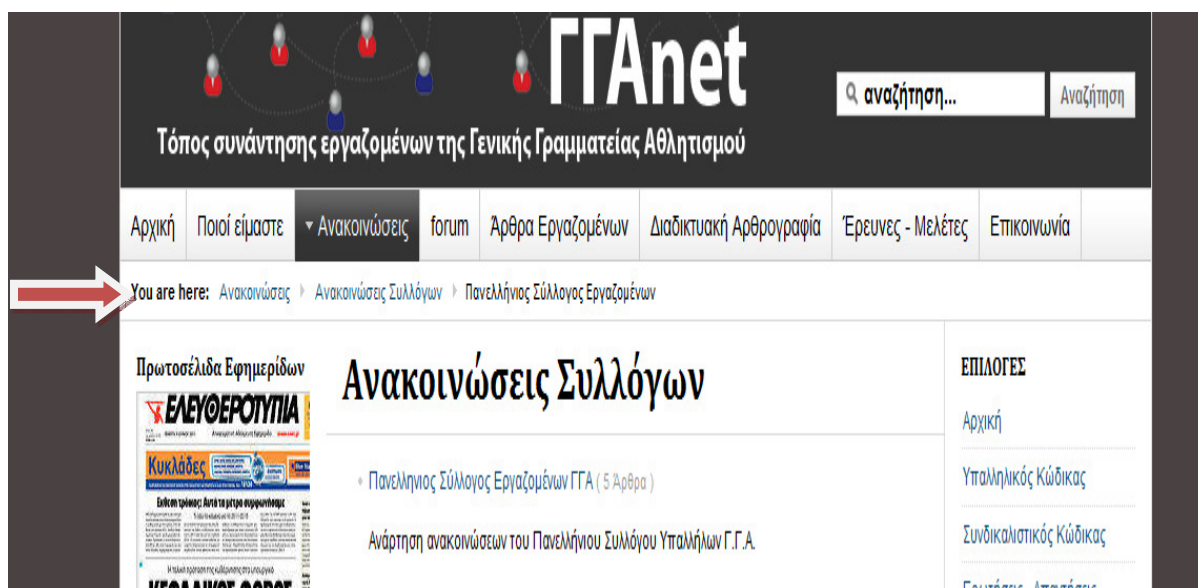
Έχουμε 1 επισκέπτης συνδεδεμένους

5.1 Ο Ιστότοπος

Στο πάνω μέρος της σελίδας υπάρχει το λογότυπο του δικτυακού τόπου το οποίο επαναλαμβάνεται σε όλες τις σελίδες που επισκέπτεται ο χρήστης. Αυτό περιέχει το όνομα του ιστοτόπου “gganet”, ένα γραφικό με συνδεδεμένα ανθρωπάκια και το “moto” τόπος συνάντησης εργαζομένων Γενικής Γραμματείας Αθλητισμού. Πάνω από το γραφικό το οποίο είναι και σύνδεσμος προς την αρχική σελίδα, παρέχονται πληροφορίες στον χρήστη για την

ημερομηνία, τον χρόνο της τελευταίας ενημέρωσης, οι τίτλοι των τελευταίων τεσσάρων άρθρων και αναδυόμενο μενού χρήστη τα οποία εμφανίζονται σε όλες τις ιστοσελίδες. Δίπλα από το γραφικό υπάρχει η τοπική μηχανή αναζήτησης ενώ το κεντρικό μενού βρίσκεται ακριβώς από κάτω. Μεταξύ του κεντρικού μενού και της κεντρικής σελίδας υπάρχει μια βοηθητική εφαρμογή που επισημαίνει στον χρήστη σε ποιο σημείο του ιστοτόπου βρίσκεται και τον βοηθά στην πλοήγηση (εικ.5.2).

Εικόνα 5.2 You are here

Το κεντρικό μενού αποτελείται από οκτώ στοιχεία (αρχική, ποιοι είμαστε, ανακοινώσεις, forum, άρθρα εργαζομένων, διαδικτυακή αρθρογραφία, έρευνες – μελέτες και επικοινωνία). Το στοιχείο “αρχική ” συνδέει το χρήστη με την αρχική σελίδα ενώ το ”ποιοι είμαστε” παρέχει πληροφορίες για τους λόγους ύπαρξης του ιστοτόπου και κανόνες χρήσης αυτού. Το στοιχείο “ανακοινώσεις” παρέχει ανακοινώσεις όλων των συλλόγων που δραστηριοποιούνται στο χώρο καθώς και των κομματικών παρατάξεων. Το στοιχείο “forum” συνδέει τους χρήστες με το φόρουμ των εργαζομένων όπου υπάρχουν συζητήσεις των χρηστών για διάφορα εργασιακά θέματα. Στα στοιχεία “άρθρα εργαζομένων” και ”διαδικτυακή αρθρογραφία” παρουσιάζονται άρθρα των ίδιων των εργαζομένων και άρθρα που ανιχνεύουν στο διαδίκτυο και πιστεύουν ότι έχουν χρησιμότητα να αναδημοσιευτούν στον ιστότοπο. Τέλος, στο στοιχείο “έρευνες - μελέτες” παρατίθενται επιστημονικά τεκμηριωμένες αναλύσεις για μια

σειρά κοινωνικών και οικονομικών ζητημάτων που βρίσκονται στο επίκεντρο της τρέχουσας συγκυρίας και που έχουν άμεση σχέση με τα συμφέροντα του κόσμου της εργασίας. Τελευταίο είναι το στοιχείο “επικοινωνία” με το οποίο ο χρήστης έρχεται σε επαφή με τον διαχειριστή (administrator) του ιστοτόπου.

Η κεντρική σελίδα του ιστοτόπου είναι χωρισμένη σε τρεις νοητές στήλες. Στην αριστερή στήλη είναι διαθέσιμα καθημερινά τα πρωτοσέλιδα του πολιτικού και αθλητικού τύπου, οι εκάστοτε δημοσκοπήσεις καθώς και η ενημέρωση για το πόσοι χρήστες είναι συνδεδεμένοι τη δεδομένη χρονική στιγμή (εικ.5.3).

Εικόνα 5.3 Δημοσκοπήσεις

The screenshot shows a website interface with a dark sidebar on the left and a main content area on the right. The sidebar contains a 'Polls' section with the title 'ΣΥΜΦΩΝΕΙΤΕ ΜΕ ΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ;' and four radio button options: 'Ναι, πρέπει να συμβάλουμε όλοι', 'Εν μέρει συμφωνώ', 'Όχι, είναι απαράδεκτη', and 'Δεν απαντώ'. Below the poll is a 'Who's Online' section showing 'Έχουμε 1 επισκέπτης συνδεδεμένους'. The main content area features a large green banner with the text 'υπόγραψε την έκκληση για σχηματισμό επιτροπής λογιστικού ελέγχου' and a right-pointing arrow. Above the banner is a section titled 'Σχεδιασμένη Επιλογή της Κυβέρνησης' with a sub-header 'Η προσφυγή στο ΔΝΤ με μαθηματική ακρίβεια θα μας έφτανε εδώ που φτάσαμε, όπως και πολλές άλλες χώρες στον κόσμο τόνισε η Σοφία Σακοράφα σε συνέντευξή της. Για τον λόγο αυτό δεν κατηγορώ απλά την κυβέ...'. Below this is a 'Who's Online' section with a 'WAKE UP EUROPE!' banner.

Όταν ο χρήστης βρίσκεται στην αρχική σελίδα, στην κεντρική στήλη παρουσιάζονται τα τελευταία άρθρα που έχουν αναρτηθεί. Κατά την πλοήγηση, ο χώρος της κεντρικής στήλης διαμορφώνεται ανάλογα με το περιεχόμενο του εκάστοτε συνδέσμου (link) που επιθυμεί να δει ο χρήστης ενώ η αριστερή και δεξιά στήλη παραμένουν σταθερές - ίδιες σε όλες τις ιστοσελίδες του ιστοτόπου. Στη δεξιά στήλη επάνω υπάρχει ένα βοηθητικό μενού. Σε αυτό περιέχονται links που παραπέμπουν κατά σειρά στην “αρχική σελίδα”, στον “υπαλληλικό κώδικα”, στον “συνδικαλιστικό κώδικα”, στο “ερωτήσεις - απαντήσεις”, στις “συνεντεύξεις” και στο “υποβολή άρθρων”. Με το στοιχείο “αρχική” ο χρήστης επιστρέφει στην αρχική

σελίδα. Στα στοιχεία “υπαλληλικός κώδικας” και “συνδικαλιστικός κώδικας” περιέχονται ο υπαλληλικός κώδικας, οι τελευταίες τροποποιήσεις του και ο συνδικαλιστικός κώδικας. Στο στοιχείο “ερωτήσεις - απαντήσεις” ο χρήστης μπορεί να δει όλες τις ερωτήσεις που έχουν υποβληθεί από τους χρήστες (προς την διοίκηση, τον νομικό σύμβουλο, το συνδικαλιστικό όργανο κ.λ.π.) και τις όποιες απαντήσεις υπάρχουν. Επιπλέον υπάρχει και e-mail μέσω του οποίου μπορεί ο ίδιος να υποβάλει την δική του ερώτηση. Στο στοιχείο “συνεντεύξεις” παρουσιάζονται οι συνεντεύξεις που έχουν δοθεί για τον ιστότοπο από πολιτικούς, συνδικαλιστές ή υψηλόβαθμα στελέχη της διοικητικής ιεραρχίας. Τελευταίο, είναι το στοιχείο “υποβολή άρθρων” μέσω του οποίου ο χρήστης υποβάλλει τα άρθρα του και τις απόψεις του στον ιστότοπο. Κάτω από το βοηθητικό μενού υπάρχει μια εφαρμογή που ανάλογα με τις προτιμήσεις του χρήστη παρουσιάζει τα έξι πιο δημοφιλή άρθρα ή τα έξι τελευταία άρθρα που έχουν δημοσιοποιηθεί. Στη συνέχεια υπάρχει μια εφαρμογή που παραθέτει video σχετικά με την επικαιρότητα ή τα εργασιακά και τα οποία ανανεώνονται ανά τακτά χρονικά διαστήματα. Στο κάτω μέρος της σελίδας υπάρχει το υποσέλιδο (εικ. 5.4) του ιστοτόπου το οποίο εμφανίζεται σε όλες τις σελίδες και έχει τέσσερα τμήματα.

Εικόνα 5.4 Υποσέλιδο

Στο πρώτο τμήμα, παρέχονται links στο χρήστη που σχετίζονται με σεμινάρια και θέματα εκπαίδευσης και επιμόρφωσης. Στο δεύτερο τμήμα παρέχονται χρήσιμα links, στο τρίτο τμήμα υπάρχει σύνδεση με το forum των εργαζομένων (εικ. 5.5) και στο τέταρτο σύνδεση με την σελίδα των εργαζομένων στο facebook (εικ. 5.6).

Εικόνα 5.5 forum gganet

Εικόνα 5.6 facebook gganet

5.2 Στατιστικά στοιχεία ιστοτόπου

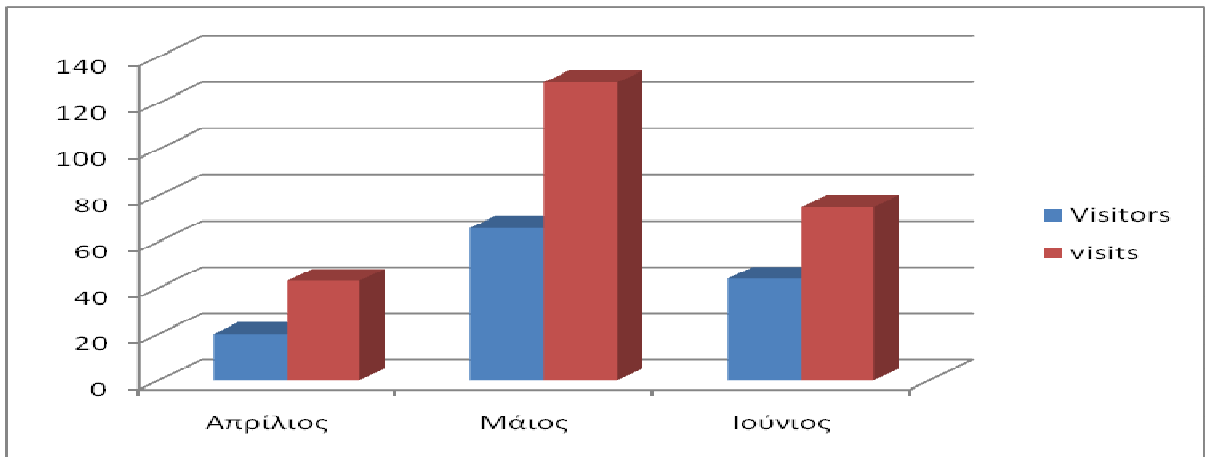
Ο ιστοτόπος επισημοποίησε ουσιαστικά τη λειτουργία του στις 10.04.2011. Τα στατιστικά στοιχεία αναφέρονται για το διάστημα από 10 Απριλίου 2011 έως 8 Ιουνίου 2011. Για την κατανόηση των στατιστικών στοιχείων θα πρέπει να διευκρινίσουμε τους όρους που θα χρησιμοποιηθούν:

- Hits: Τα hits είναι ο συνολικός αριθμός αρχείων οποιουδήποτε τύπου που ζητήθηκαν από κάποιον επισκέπτη, ανεξάρτητα αν αυτά άνοιξαν ή όχι.

- **Visits:** Τα visits είναι ο συνολικός αριθμός επισκέψεων που δέχθηκε κάποιος δικτυακός τόπος μέσα σε ορισμένο χρονικό διάστημα. Η επίσκεψη υπολογίζεται ως εξής: Αν ο επισκέπτης δει διαδοχικά σελίδες του ίδιου δικτυακού τόπου πριν από την παρέλευση μισής ώρας μεταξύ δύο αιτήσεων (π.χ. μεταξύ της πρώτης και της δεύτερης), τότε η επίσκεψη αυτή καταγράφεται ως μία. Αν όμως ζητήσει να δει την επόμενη σελίδα του ίδιου site μισή ώρα μετά την τελευταία αίτηση, τότε αυτή θεωρείται νέα επίσκεψη, με αποτέλεσμα να μετρηθούν περισσότερες από μία επισκέψεις.
- **Visitors:** Ο αριθμός των ατόμων που επισκέφθηκαν το δικτυακό τόπο ανά ημέρα, εβδομάδα, μήνα.
- **Page:** Ο δείκτης αυτός αφορά στο συνολικό αριθμό αρχείων που ζητήθηκαν και που έχουν καθοριστεί ως σελίδες (συνήθως πρόκειται για τα αρχεία html). Στην κατηγορία αυτή δεν συμπεριλαμβάνονται οι φωτογραφίες, τα γραφικά κ.λπ. Συνήθως το σύνολο των page views είναι κατά πολύ μικρότερο του συνόλου των hits.

Συνολικά τον ιστότοπο μέχρι στιγμής έχουν επισκεφτεί 132 χρήστες (visitors) που αποτελεί το 37,2% σε σύνολο 380 εργαζομένων (Γράφημα 5.1). Τον Απρίλιο είχαμε 20 επισκέπτες, τον Μάιο είχαμε 66 νέους επισκέπτες και τον Ιούνιο είχαμε 46 επισκέπτες. Ο συνολικός αριθμός επισκέψεων (visits) που δέχτηκε ο ιστότοπος ήταν 247, τα αρχεία (hits) που ζητήθηκαν ήταν 40.748 και οι σελίδες (pages) 8.374.

Γράφημα 5.1 Αριθμός επισκεπτών (visitors) και επισκέψεων (visits) ανά μήνα

Ο μέσος χρόνος επισκέψεων στον ιστότοπο διαρκούσε:

- Από 0 έως 2 λεπτά οι 140 επισκέψεις (56,6% των επισκέψεων).
- Από 2 έως 15 λεπτά οι 37 επισκέψεις (15,2% των επισκέψεων).
- Από 15 λεπτά και πάνω οι 70 επισκέψεις (28,2% των επισκέψεων).

Αναλυτικά, τον μήνα Απρίλιο είχαμε 20 επισκέπτες, 43 επισκέψεις, 2.298 αιτήματα για σελίδες και 11.886 hits. Τον Μάιο είχαμε 66 επισκέπτες, 129 επισκέψεις, 4.079 αιτήματα για σελίδες και 19.453 hits. Τον Ιούνιο μέχρι την 8^η είχαμε 44 επισκέπτες, 75 επισκέψεις, 1.997 αιτήματα για σελίδες και 9.409 hits. Το 14% των επισκέψεων αφορούσε στα Σαββατοκύριακα.

Υπήρξε ένα δημοψήφισμα στον ιστότοπο που τέθηκε από την έναρξη λειτουργίας του ιστοτόπου και συμμετείχαν 25 χρήστες (19,3% των επισκεπτών).

Κατατέθηκαν 20 άρθρα από τους χρήστες και 22 ερωτήματα (προς το συνδικαλιστικό όργανο (8), προς τη διοίκηση (5), προς τον νομικό σύμβουλο (2), προς τη νομικό σύμβουλο του σωματείου (7)).

Όσον αφορά τις ανακοινώσεις, αναρτήθηκαν πέντε (5) από τον σύλλογο των εργαζομένων της Γενικής Γραμματείας Αθλητισμού και μια (1) από την πανελλήνια ομοσπονδία εργαζομένων υπουργείου πολιτισμού. Από τις κομματικές παρατάξεις, αναρτήθηκαν μόνο δύο ανακοινώσεις από την παράταξη που πρόσκειται στο Συνασπισμό (Αγωνιστική Πρωτοβουλία). Στην ιστοσελίδα του facebook εγγράφηκαν 20 χρήστες και στο forum δημιουργήθηκαν τρεις συζητήσεις.

5.3 Ερωτηματολόγιο

Στο ερωτηματολόγιο που διανεμήθηκε απάντησαν 40 χρήστες του ιστοτόπου. Τα χαρακτηριστικά τους φαίνονται στον πίνακα 5.1. Από αυτούς 12 ήταν γυναίκες και 28 άντρες. Το ηλικιακό τους εύρος ήταν από 29 έως 58 έτη. Η εργασιακή τους σχέση ήταν: ορισμένου χρόνου οι 3 από αυτούς, αορίστου χρόνου 22 και μόνιμοι οι 15. Οι 10 από αυτούς κατείχαν το βαθμό Α' (από αυτούς οι 8 σε βαθμό προϊσταμένου), οι 20 τον βαθμό Β', οι 9 το βαθμό Γ' και 1 τον βαθμό Δ'.

Πίνακας 5.1 Χαρακτηριστικά του δείγματος 40 υπαλλήλων που απάντησαν στο ερωτηματολόγιο

Φύλο (Άντρες / Γυναίκες)	28 / 12
Ηλικία σε έτη (μέσος όρος ± σταθερή απόκλιση)	29 – 58 (42 ± 8)
Εργασιακή σχέση	
- ορισμένου χρόνου	3
- αορίστου χρόνου	22
- μόνιμοι	15
Βαθμός	
- Α'	10
- Β'	20
- Γ'	9
- Δ'	1

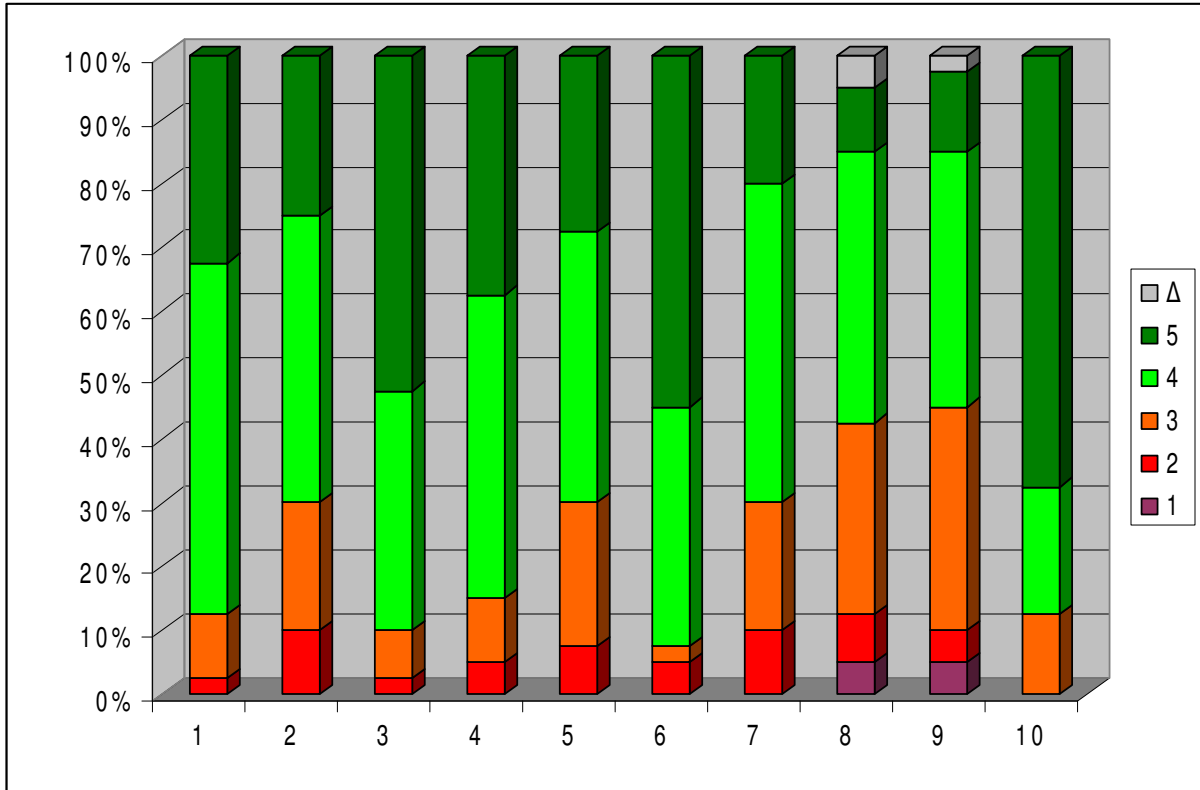
Οι απαντήσεις που δόθηκαν στις 10 ερωτήσεις του ερωτηματολογίου διαβαθμίζονταν σε κλίμακα από 1 έως 5, με το 1 να υποδηλώνει την αρνητική απάντηση και το 5 την πλέον θετική απάντηση. Στον πίνακα 5.2 φαίνεται ο συνολικός αριθμός των χρηστών που επέλεξαν κάθε μια από τις απαντήσεις.

Πίνακας 5.2 Απαντήσεις χρηστών στο ερωτηματολόγιο

Ερωτήσεις	1	2	3	4	5	Δ
1. Κρίνετε τον ιστότοπο ικανοποιητικό;		1	4	22	13	
2. Επισκέπτεστε συχνά τον ιστότοπο;		4	8	18	10	
3. Είναι εύκολη η πλοήγηση στον ιστότοπο;		1	3	15	21	
4. Το περιεχόμενο και οι πληροφορίες είναι σαφείς και πλήρεις;		2	4	19	15	
5. Οι καταχωρίσεις στον ιστότοπο σας ήταν χρήσιμες;		3	9	17	11	
6. Θα συστήνατε τον ιστότοπο σε κάποιον άλλο;		2	1	15	22	
7. Σε ποιο βαθμό ο ιστότοπος ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις σου;		4	8	20	8	
8. Θεωρείτε ότι ο ιστότοπος είναι ικανό μέσο άσκησης πολιτικής;	2	3	12	17	4	2
9. Θεωρείτε επαρκή τα κίνητρα που παρέχονται για συμμετοχή του συνόλου των εργαζομένων;	2	2	14	16	5	1
10. Πιστεύετε ότι ο ιστότοπος ανανεώνεται συχνά;			5	8	27	

Η αρίθμηση των απαντήσεων αντιστοιχεί στα εξής: 1 Καθόλου, 2 Λίγο, 3 Μέτρια, 4 Πολύ, 5 Πάρα Πολύ. Δ: Δεν γνωρίζω / δεν απαντώ. Οι απόλυτοι αριθμοί αντιστοιχούν στο συνολικό αριθμό χρηστών που επέλεξαν την κάθε απάντηση.

Στο γράφημα 5.2 φαίνονται σε ποσοστιαία κλίμακα οι απαντήσεις που δόθηκαν από τους χρήστες. Στην ερώτηση 1 (Κρίνετε τον ιστότοπο ικανοποιητικό;) το 87,5% απάντησε πολύ / πάρα πολύ, ενώ το 12,5% απάντησε λίγο / μέτρια. Στην ερώτηση 2 (Επισκέπτεστε συχνά τον ιστότοπο;) το 70% απάντησε πολύ / πάρα πολύ, ενώ το 30% απάντησε λίγο / μέτρια. Στην ερώτηση 3 (Είναι εύκολη η πλοήγηση στον ιστότοπο;) το 90% απάντησε πολύ / πάρα πολύ, ενώ το 10% απάντησε λίγο / μέτρια. Στην ερώτηση 4 (Το περιεχόμενο και οι πληροφορίες είναι σαφείς και πλήρεις;) το 85% απάντησε <πολύ / πάρα πολύ, ενώ το 15% απάντησε λίγο / μέτρια. Στην ερώτηση 5 (Οι καταχωρίσεις στον ιστότοπο σας ήταν χρήσιμες;) το 70% απάντησε πολύ / πάρα πολύ, ενώ το 30% απάντησε λίγο / μέτρια. Στην ερώτηση 6 (Θα συστήνατε τον ιστότοπο σε κάποιον άλλο;) το 92,5% απάντησε πολύ / πάρα πολύ, ενώ το 7,5% απάντησε λίγο / μέτρια. Στην ερώτηση 7 (Σε ποιο βαθμό ο ιστότοπος ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις σου;) το 70% απάντησε πολύ / πάρα πολύ, ενώ το 30% απάντησε λίγο / μέτρια. Στην ερώτηση 8 (Θεωρείτε ότι ο ιστότοπος είναι ικανό μέσο άσκησης πολιτικής;) το 52,5% απάντησε πολύ / πάρα πολύ, ενώ το 42,5% απάντησε καθόλου έως μέτρια. Στην ερώτηση 9 (Θεωρείτε επαρκή τα κίνητρα που παρέχονται για συμμετοχή του συνόλου των εργαζομένων;) το 52,5% απάντησε πολύ / πάρα πολύ, ενώ το 45% απάντησε καθόλου έως μέτρια. Τέλος, στην ερώτηση 10 (Πιστεύετε ότι ο ιστότοπος ανανεώνεται συχνά;) το 87,5% απάντησε πολύ / πάρα πολύ, ενώ το 12,5% απάντησε μέτρια.

1 Τα χρώματα στις μπάρες αντιστοιχούν στην αριθμητική κλίμακα των απαντήσεων.
 2 Στον άξονα χ οι αριθμοί 1 έως 10 αντιστοιχούν στις ερωτήσεις του ερωτηματολογίου.

6. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Οι δυνητικές (δικτυακές) κοινότητες συνιστούν εδώ και αρκετό καιρό αντικείμενο επιστημονικής μελέτης. Το πέρασμα στο Web 2.0 σηματοδοτεί το πέρασμα στην εποχή του Politics 2.0. Η παραδοσιακή μονόδρομη σχέση μεταξύ πολιτών και πολιτικών δίνει τη θέση

της σε μία νέα μορφή «αλληλεπιδραστικής δημοκρατίας» όπου κυριαρχεί η ελευθερία έκφρασης. Η δυνατότητα πρόσβασης (και χρήσης) σε μία πληθώρα πηγών ενημέρωσης και τα διαδικτυακά εργαλεία επιτρέπουν την εγκαθίδρυση πραγματικά ανοιχτών διαδικασιών και τη διεξαγωγή ουσιαστικού διαλόγου. Η χρήση αλληλεπιδραστικών ιστοτόπων από τους συνδικαλιστικούς φορείς θα μπορούσε να ενισχύσει σημαντικά το έργο τους αξιοποιώντας τις δυνατότητες του Διαδικτύου για μαζική πληροφόρηση και ταχεία ανάληψη δράσης και πρωτοβουλιών τόσο σε τοπικό επίπεδο όσο και σε εθνικό ή διακρατικό.

Η δημιουργία ενός ιστοτόπου που να απευθύνεται σε εργαζόμενους της Γενικής Γραμματείας Αθλητισμού γίνεται για πρώτη φορά. Ωστόσο παρόμοιες πρωτοβουλίες έχουν σημειωθεί από διάφορα σωματεία. Η Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδος, το ανώτατο συνδικαλιστικό όργανο της χώρας για τους εργαζομένους, έχει ιστοσελίδα (www.gsee.gr) την οποία χρησιμοποιεί κυρίως για την ανάρτηση ανακοινώσεων, βιογραφικών σημειωμάτων των μελών της και της εργατικής νομοθεσίας. Σε αντίθεση με τον ιστότοπο της μελέτης μας, δεν παρέχει βήμα διαλόγου στα μέλη της, ούτε το μέσον για επικοινωνία, υποβολή ερωτήσεων ή συζήτηση και διαβούλευση. Ως εκ τούτου δε δίνει τη δυνατότητα πολιτικής συμμετοχής των μελών της. Επίσης δε φαίνεται να έχει αναπτύξει διακρατική συνεργασία με άλλα συνδικάτα ή και με την Ευρωπαϊκή Ένωση. Σε παρόμοια πλαίσια κινείται και η ιστοσελίδα της Ανώτατης Διοίκησης Ενώσεων Δημοσίων Υπαλλήλων (ΑΔΕΔΥ) (www.adedy.gr). Αν και παρέχει τη δυνατότητα επικοινωνίας μέσω μηνυμάτων, δεν είναι διαδραστικός ιστότοπος. Στην παρούσα φάση διενεργεί δημοψήφισμα σχετικά με τη γνώμη των χρηστών για τον ιστότοπό της και δεν έχει μέχρι τώρα αναλάβει πιο ενεργό πολιτική δράση μέσω του διαδικτύου για επίκαιρα θέματα και προβλήματα που απασχολούν τους εργαζόμενους. Το Σωματείο Εργατοτεχνιτών του Υπουργείου Πολιτισμού – Τουρισμού διαθέτει επίσης δικό του ιστότοπο (www.ergatotehnites.gr) με ενημερωτικό κυρίως χαρακτήρα για τα θέματα του κλάδου, χρήσιμα links και επικοινωνία μέσω μηνυμάτων. Ούτε αυτός ο ιστότοπος διαθέτει forum ή διενέργεια δημοψηφισμάτων.

Στην Ευρώπη, στην Αμερική και στην Αυστραλία, οι συνδικαλιστές είναι χρήστες του διαδικτύου και έχουν πολλές φορές αξιοποιήσει τις παροχές του για την επίτευξη των στόχων τους. Μία από τις μεγαλύτερες συνδικαλιστικές οργανώσεις με παγκόσμια απήχηση είναι το Union Network International (www.uni.europa.org), το οποίο αριθμεί πάνω από 7

εκατομμύρια μέλη και έχει εντάξει πλήρως το διαδίκτυο στην πρακτική του. Η δράση του είναι πολυεθνική, έχοντας αναλάβει την προώθησή συνδικαλιστικών ζητημάτων σε όλο τον κόσμο και την παροχή συμβουλευτικών και όχι μόνο, υπηρεσιών για την επίλυση θεμάτων και την αναβάθμιση των συνδικαλιστικών εκπροσώπων ανά τον κόσμο.

Στην Αγγλία, το Communication Workers Union (www.cwu.org) εκπροσωπεί τους εργαζόμενους στο χώρο των τηλεπικοινωνιών. Η ιστοσελίδα τους είναι πάντα επίκαιρη, αναφορικά με την ειδησεογραφία και τις εξελίξεις στους χώρους εργασίας και οι συνεργασίες που έχουν αναπτύξει με αντίστοιχους συνδικαλιστικούς φορείς του εξωτερικού είναι πολυάριθμες και πολύπλευρες. Στην Αμερική, το Labornet (www.labor.net) ιδρύθηκε το 1991 στο Σαν Φραντσίσκο, με απώτερο στόχο να συμβάλλει στη δημιουργία ενός δημοκρατικού δικτύου επικοινωνίας για το συνδικαλιστικό. Αρχικά, η δράση του αφορούσε μόνο στις ΗΠΑ, αλλά σταδιακά επεκτάθηκε και σήμερα έχει αναπτύξει συνεργασίες στον Καναδά, στην Αγγλία, στην Αυστρία, στη Γερμανία και στην Κορέα μέσω του Association Of Progressive Communication. Ανατρέχοντας ο χρήστης στην ιστοσελίδα του οργανισμού, θα διαπιστώσει ότι υπήρξαν αρκετές περιπτώσεις όπου με τη χρήση του διαδικτύου αγώνες συνδικαλιστικοί στέφθηκαν με επιτυχία, χάρη στη μαζική και διακρατική κινητοποίηση και στήριξη που παρασχέθηκε. Αξίζει να σημειωθεί ότι, σε αντίθεση με ότι συμβαίνει σήμερα στην Ελλάδα, οι ιστοσελίδες των παραπάνω φορέων αποτελούν όχι απλά βήμα διάλογου με τους πολίτες, αλλά μέσον παρέμβασης και συμμετοχής σε καίρια εργασιακά θέματα χωρίς καθυστερήσεις. Η προσπάθειά τους αυτή έχει αποφέρει επιτυχίες στις διαπραγματεύσεις τους με τους εργοδοτικούς φορείς και τις κυβερνήσεις, καθώς η εκπροσώπησή τους δεν περιορίζεται στα σύνορα της χώρας τους, αλλά επεκτείνεται και αποκτά συλλογικότητα και μαζικότητα, συνεπώς ισχυρότερη διαπραγματευτική ισχύ.

Ο λόγος που επιλέξαμε την κοινότητα των εργαζομένων της Γενικής Γραμματείας Αθλητισμού ήταν αφ' ενός γιατί είχαμε προσωπική επαφή με τους εργαζόμενους και αφ' ετέρου γιατί δεν υπήρχε αντίστοιχος ιστότοπος που να τους καλύπτει. Έτσι φτιάξαμε αυτόν τον ιστότοπο και αρχίσαμε να τον μελετούμε και να τον αξιολογούμε. Η δημιουργία του έγινε με το "joomla!", ένα πλήρες σύστημα διαχείρισης περιεχομένου που είναι δωρεάν, πλήρως παραμετροποιήσιμο, με δυνατότητες επέκτασης πρακτικά απεριόριστες (εφαρμογή ανοικτού κώδικα). Αυτό μας είναι πολύ χρήσιμο γιατί στο μέλλον θα μπορούμε να κάνουμε εύκολα οποιαδήποτε αλλαγή, τροποποίηση ή προσθήκη είναι αναγκαία ή την χρειαστούν οι

εργαζόμενοι. Παρομοίως, για τη δημιουργία του forum χρησιμοποιήσαμε την δωρεάν υπηρεσία forumotion, η οποία μας παρείχε ένα online εργαλείο για τη δημιουργία συζητήσεων και ανταλλαγής απόψεων με πολύ εύκολο και εύχρηστο τρόπο.

Όπως παρατηρήσαμε από τα στατιστικά στοιχεία, το ενδιαφέρον των χρηστών του ιστοτόπου δεν περιορίστηκε στην απλή επίσκεψη και ανάγνωση του ιστοτόπου αλλά εκδηλώθηκε ενδιαφέρον για το forum, για τις δημοσκοπήσεις, υπέβαλλαν οι ίδιοι άρθρα που αναρτήθηκαν και έθεσαν ερωτήματα, κάτι που υποδηλώνει την ενεργή συμμετοχή τους και αποδοχή του πολιτικού αυτού εργαλείου. Η αξιολόγηση του ιστοτόπου από 40 χρήστες σύμφωνα με τις απαντήσεις που έδωσαν στο ερωτηματολόγιο κρίνεται πολύ θετική. Εξ αυτών συμπεραίνουμε ότι ο ιστότοπος ικανοποιεί σε μεγάλο βαθμό τις απαιτήσεις των εργαζομένων στη σημερινή εποχή και δίνει προοπτική για καλύτερη αξιοποίηση του στο μέλλον.

Μολονότι τα πρώτα δείγματα κρίνονται ενθαρρυντικά, θα πρέπει να τονιστεί ότι ο χρόνος ζωής του ιστοτόπου είναι μικρός για να εξάγουμε ασφαλή συμπεράσματα. Κρίνεται σκόπιμη η περαιτέρω μελέτη του ιστοτόπου και η ανάπτυξή του με τη συνδρομή των εργαζομένων προκειμένου να εξυπηρετήσει τα συμφέροντά τους και να κάνει ευέλικτη την πολιτική τους δράση.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αλεξιάς, Γ. (2008) «Ο Δυνητικός «Άλλος»: Το Δυνητικό Σώμα». Στο Κοσκινάς, Κ. & Αρσένης, Σ. (επιμ.) Δυνητικές Κοινότητες και Διαδίκτυο: Κοινωνιο-Ψυχολογικές Προσεγγίσεις και Τεχνικές Εφαρμογές. Αθήνα: Κλειδάριθμος.
- Αργυρόπουλος, Γ. Σ. (2001). *Ο λόγος και ο κοινωνικός διάλογος*. Στο Κοινωνία των Πολιτών. Τεύχος 6. http://www.koinonipoliton.gr/site/content/view/123/27/lang,el_GR.UTF8 (26.06.2010).
- Βασιλόπουλος, Π. (2003). *Ηλεκτρονική Διακυβέρνηση και ΜΚΟ*. Βασιλόπουλος, 2003, 7. http://www.infosoc.gr/NR/rdonlyres/7C5EA860-3E98-477D-B0F8-B95216DEC7C3/1087/Meleti_KtP.doc (28.05.2011).
- Γιαννακά, Ε., Καπούλας, Β., Μπούρας Χ., Τσιάτσος Θ. Κ. (2005). *Δικτυακά Εικονικά Περιβάλλοντα*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα Ο.Η.Ε. (2003). *Η Ηλεκτρονική Διακυβέρνηση σε Σταυροδρόμι*. World Public Sector Report 2003: E-Government at the Crossroads, UN 2003.
- Μάγγος, Ε., Χρυσικόπουλος, Β., Αλεξανδρής, Ν., Πούλος, Μ. (2010). *Ηλεκτρονική Ψηφοφορία μέσω Ίντερνετ: Ουτοπία ή Πραγματικότητα;* <http://di.ionio.gr/~emagos/eDemocracy.PDF> (14.11.2010). Μανιάτης, Γ. Ι. (2003). *Από την άμεση στην ψηφιακή δημοκρατία*. Στο Παναγιωτοπούλου, Ρ. (επιμ.). *Η ψηφιακή πρόκληση: ΜΜΕ και Δημοκρατία*. Αθήνα: Τυποθήτω.
- Μανιάτης, Γ. Ι. (2003). *Από την άμεση στην ψηφιακή δημοκρατία*. Στο Παναγιωτοπούλου, Ρ. (επιμ.). *Η ψηφιακή πρόκληση: ΜΜΕ και Δημοκρατία*. Αθήνα: Τυποθήτω.
- Ξενάκης, Α. (2001). *Τηλεδημοκρατία: Ένα νέο επιστημονικό πεδίο έρευνας για ένα μελλοντικό μοντέλο δημοκρατίας*. Στο Έμφαση. Τεύχος 7: 88-97. http://www.idkaramanlis.gr/html2/ekdoseis/pdf/emfasi_7sm.pdf (13/07/2010).
- Ο.Η.Ε. (2003). *Η Ηλεκτρονική Διακυβέρνηση σε Σταυροδρόμι*. World Public Sector Report 2003: E-Government at the Crossroads, UN 2003.
- Πουλαντζάς, Ν. Α. (2001). *Το κράτος, η εξουσία, ο σοσιαλισμός*. Αθήνα: Εκδόσεις Θεμέλιο.
- Τριανταφύλλου, Β. (2008) «*Το μέλλον της Δημοκρατίας είναι ηλεκτρονικό*». Στο Κοσκινάς, Κ. & Αρσένης, Σ. (επιμ.) Δυνητικές Κοινότητες και Διαδίκτυο: Κοινωνιο-Ψυχολογικές Προσεγγίσεις και Τεχνικές Εφαρμογές. Αθήνα: Κλειδάριθμος.
- Τριανταφύλλου, Β., Καλογεράς, Δ. (2006). *Ηλεκτρονική Δημοκρατία: Οι επιδράσεις του Διαδικτύου στους αυριανούς πολίτες*. Αθήνα: Εκπαίδευση και Νέες Τεχνολογίες. http://portal.kathimerini.gr/4dcgi/w_articles_kathextra_35_28/11/2006_174121. (14.08.2010).
- Assens, C. (2000). *Les modes du gouvernement de la démocratie locale*. Texte de conférence présenté lors de la 4e rencontre. Villes-Management: Démocratie et management local. Nancy.
- Barber, B. (2007). *Ισχυρή Δημοκρατία. Συμμετοχική Πολιτική για μια Νέα Εποχή*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

- Becker, T. (2001). *Rating the impact of new technologies on democracy*. In Communication of the ACM. Vol. 44(1): 39-43.
- Bellini, C. G. P. and Vargas L. M. (2006). *Internet-Mediated Communities*. Στο: Dasgupta, S. (ed.) Encyclopedia of Virtual Communities and Technologies, Idea Group Inc: Hersey, London, 291-295.
- Bentivegna, S. (2006). *Rethinking Politics in the World of ICTs*. Στο European Journal of Communication. Vol. 21(3). London: Sage. Σελ. 331-343.
- Bentley, T. (2005). *Everyday Democracy: Why we get the politicians we deserve*. London: Demos. <http://www.demos.co.uk/files/everydaydemocracy.pdf> (25.05.2011).
- Bertino, E., Squicciarini, C. A. and Ferrari E. (2006). *Sanctioning Mechanisms in Virtual Communities*. Στο: Dasgupta, S. (ed.) Encyclopedia of Virtual Communities and Technologies, Idea Group Inc: Hersey, London, 409-413.
- Blanchard, A. L. and Markus, M. L. (2004). *Sense of Virtual Community-Maintaining the Experience of Belonging*. Πρακτικά Συνεδρίου (σσ. 3566-3575) για το 35o Hawaii International Conference on System Sciences, IEEE Press. <http://www.psych.uncc.edu/alblanch/SOVC.pdf> . (12.03.2010).
- Blanchard, A., Horan, T. (2000). *Virtual communities and social capital*. Στο: Garson, G. D. (Ed.), Social Dimensions of Information Technology: Issues for the New Millennium Hershey, PA: Idea Group Publishing, 6-22.
- Boeder, P. (2005). *Habermas's Heritage: The future of the public sphere in the network society*. Στο First Monday. Vol. 10(9). http://www.firstmonday.org/issues/issue10_9/boeder/index.html (27.12.2010).
- Boyte, H. (1989). *Commonwealth: A Return to Citizen Politics*. New York: The Free Press.
- Brown, D. (2005). *Electronic government and public administration*. Στο International Review of Administrative Sciences. Vol. 71(2): 241-254. London: SAGE Publications.
- Cartelli, A. (2006). *Influence on Knowledge Construction*. Στο: Dasgupta, S. (ed.) Encyclopaedia of Virtual Communities and Technologies, Idea Group Inc: Hersey, London, 261-265.
- Cartier, M. (2002). *Les groupes d'intérêts et les collectivités locales: Une interface entre le citoyen et l'Etat*. Quebec: Les Presses de l' Université Laval, L' Harmattan.
- Castells, M. (2003). *The Internet Galaxy: reflections on the internet, business, and society*. Oxford: Oxford University Press.
- Chadwick, A. (2006). *Internet Politics*. Oxford: Oxford University Press.
- Chadwick, A. (2003). *Bringing E-Democracy Back In: Why It Matters for Future Research on E-Governance*. Στο Social Science Computer Review. Vol. 21(4): 443-455.

- Christakis, N., Fowler, J. (2010). *Συνδεδεμένοι: Η εκπληκτική δύναμη των κοινωνικών δικτύων και πώς αυτά διαμορφώνουν τη ζωή μας*. Αθήνα: Εκδόσεις Κάτοπτρο, 2010, 36-38.
- Clift, S. (2002). *E-Democracy E-Book: Democracy is Online 2.0*. www.publicus.net/ebook/edemebook.html#egov. (14.04.2011).
- Coleman, S., Götze, J. (2002). *Bowling Together: Online Public Engagement in Policy Deliberation*. London: Hansard Society.
- Collier, P. (1998). *Social Capital and Poverty*. The World Bank. Social Capital Initiative. Working Paper No. 4. Washington DC. <http://siteresources.worldbank.org/INTSOCIALCAPITAL/Resources/Social-Capital-Initiative-Working-Paper-Series/SCI-WPS-04.pdf> (15.01.2011).
- Fuchs, D. (2003). *Models of Democracy: Participatory, Liberal and Electronic Democracy*. In *ECPR Joint Sessions of Workshops*. <http://www.paltin.ro/biblioteca/fUCHS.pdf> (28/10/2010).
- Fukuyama, F. (1999). *Social Capital and Civil Society*. Στο IMF Conference on Second Generation Reforms. IMF Institute and the Fiscal Affairs Department. Washington DC. Οκτώβριος 1, 1999. <http://www.imf.org/external/pubs/ft/seminar/1999/reforms/fukuyama.htm> (12.01.2011).
- Goldstein, J. (2003). *Η Επιχείρηση χωρίς δεσμά: η διαχείριση της διαρκούς αλλαγής*. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη.
- Gurak, J. L. (1999). *The promise and the peril of social action in cyberspace*. Στο: Smith, M. A., Kollock, P. (Eds.), *Communities in cyberspace*, New York, Routledge, 243-263.
- Gurãu, C. (2006). *Codes of Ethics in Virtual Communities*. Στο: Dasgupta, S. (ed.) *Encyclopedia of Virtual Communities and Technologies*, Idea Group Inc: Hersey, London, 22-28.
- Han, S. and Hill, R.S. (2006). *Collaboration, Communication, and Learning in a Virtual Community*. Στο: Dasgupta, S. (ed.) *Encyclopedia of Virtual Communities and Technologies*, Idea Group Inc: Hersey, London, 308-313.
- Hassan, A., Henttonen, K. and Blomqvist, K. (2006). *The MENOS Organization*. Στο: Dasgupta, S. (ed.) *Encyclopaedia of Virtual Communities and Technologies*, Idea Group Inc: Hersey, London, 308-313.
- Hayek, F. A. (1982). *Law, Legislation and Liberty*. Vol. 3. London: Routledge and Kegan Paul.
- Häyhtiö, T. (2003). *Can Virtual Spaces Become Political Public Spheres: The Internet Forums of the City of Tampere?* Στο *Scanning for the Future*. Finland Futures Research Centre. 5-6 Ιουνίου 2003. <http://tukkk.fi/tutu/vanhat/scanning2003/papers/thayhtio.pdf> (25.05.2011).
- Held, D. (2003). *Μοντέλα Δημοκρατίας*. Αθήνα: Εκδόσεις Πολύτροπον.

- Hobbes, Thomas. (1989). *Λεβιάθαν*. (Επιμ.), Γ. Πασχαλίδης, Α. Μεταξόπουλος. Αθήνα: Εκδόσεις Γνώση.
- Holmes, D. (1997). *Virtual identity: communities of broadcast, communities of interactivity*. Στο: Holmes, D.(ed.), *Virtual Politics: Identity and Community in Cyberspace* London: Sage, 26-45.
- Internet Policy Institute (2001). *Report of the National Workshop on the Internet Voting*. March 2001. <http://www.internetpolicy.org> (14.11.2010).
- Jacobsen, K. (2004). “*A Study of Virtual Organization – in mobile computing environments*”. Norwegian University of Science and Technology. Department of Computer and Information Science (Fall 2004). <http://www.idi.ntnu.no/grupper/su/fordypningsprosjekt-2004/Jacobsen2004.pdf>. (22.12.2010).
- Keane, J. (2000). *Structural Transformation of the Public Sphere*. Στο Hacker, K. Dijk, J. *Digital Democracy: Issues of theory and practice*. London: SAGE Publications. Σελ. 277-296.
- Lampropoulos, N. (2006). *Sociability and Usability for Active Participation*. Στο: Dasgupta, S. (ed.) *Encyclopedia of Virtual Communities and Technologies*, Idea Group Inc: Hersey, London, 414-416.
- Lenk, Kurt. (1982). *Πολιτική Κοινωνιολογία*, Θεσσαλονίκη: Εκδ. Παρατηρητής.
- Macintosh, A. (2004). *Using Information and Communication Technologies to Enhance Citizen Engagement in the Policy Process*. Στο *Promise and Problems of e-Democracy: Challenges of Online Citizen Engagement*. Εδιμβούργο: International Teledemocracy Centre, Napier University.
- Macintosh, A. (2002). *Ζώντας στην εποχή της ηλεκτρονικής δημοκρατίας. Νέος πολιτικός μετασχηματισμός*. www.gsrt.gr/default.asp?MARK_SEARCH=YES&SEARCH_ID=s1&V_ITEM_ID=3569 (15/11/2010).
- Mayo, Henry. (1975). *World pressures on American foreign policy*. New Jersey: Prentice-Hall.
- McLeisch, Kenneth. (2001). *Αριστοτέλη Πολιτικά*. Αθήνα: Εκδόσεις Ενάλιος.
- Miia, K. Outi, C.-P. Blomqvist, K. (2006). *Virtual Communities and Local Youth E-Democracy*. Στο Dasgupta, S. (ed.) *Encyclopedia of Virtual Communities and Technologies*. Hershey: Idea Group Reference. Σελ. 487-492.
- Millard, J. (2003). *ePublic services in Europe: past, present and future. Research findings and new challenges*. Institute for Prospective Technological Studies.
- Narayan, D. Pritchett, L. (1997). *Cents and Sociability: Household Income and Social Capital in Rural Tanzania*. The World Bank. Policy Research Working Paper Series, No. 1796. http://www-wds.worldbank.org/servlet/WDSContentServer/WDSP/IB/2000/02/24/000009265_3971023104038/Rendered/PDF/multi_page.pdf (10.05.2011).

- Neuhauser, P., Bender, R., Stromberg, K. (2000). “*Culture.com: Building Corporate Culture in the Connected Workplace*”, Toronto: John Wiley.
- Norris, P. (2001). *Digital Divide: Civic Engagement, Information Poverty, and the Internet Worldwide*. Cambridge: Cambridge University Press.
- OECD (2003) *Engaging citizens online for better policy-making*. Paris, France: OECD.
- OECD (2003) *Engaging citizens in policy-making: Information, Consultation and Public Participation*. Policy Brief, 2001, 1-6, pdf.
- OECD (2003) *Engaging citizens online for better policy-making*. <http://www.oecd.org/dataoecd/62/23/2501856.pdf2003>, 1-8, pdf (13/11/2010).
- Papadopoulos, Y. (1994). *Présent et avenir de la démocratie directe. Actes du Colloque de l' Université de Lausanne*. Genève: Goerg.
- Park, E.G. (2006). *Trust in Virtual Communities*. Στο: Dasgupta, S. (ed.) *Encyclopedia of Virtual Communities and Technologies*, Idea Group Inc: Hersey, London, 449-451.
- Picciotto, S. (2001). *Democratizing the new global public sphere*. Lancaster University. <http://www.lancs.ac.uk/staff/lwasp/demglobpub.pdf> (18.10.2010).
- Poster, M. (1995). *CyberDemocracy: Internet and the Public Sphere*. University of California, Irvine. <http://www.humanities.uci.edu/mposter/writings/democ.html> (14/08/2010).
- Postmes, T., Brunsting, S. (2002). *Collective Action in the Age of the Internet*, *Social science Review*, (20) 3, USA: Sage Publications, 290-301.
- Rheingold, H. (1993). *The Virtual Community: Homesteading on the Electronic Frontier*. New York: Addison – Wesley, 7. <http://www.Rheingold.com/vc/book/intro.html>. (20.03.2011).
- Rhoten, S.E. (2006). *Cultural Diversity and the Digital Divide*. Στο: Dasgupta, S. (ed.) *Encyclopedia of Virtual Communities and Technologies*, Idea Group Inc: Hersey, London, 87-94.
- Ridings, M. C. (2006b). *Virtual Communities and Social Capital Theory*. Στο: Dasgupta, S. (ed.) *Encyclopedia of Virtual Communities and Technologies*, Idea Group Inc: Hersey, London, 493-496.
- Sæbø, Ø. Rose, J. Flak, L. S. (2007). *The shape of eParticipation: Characterising an emerging research era*. Στο *Government Information Quarterly*. Vol. 25(3): 400-428.
- Schneier, B., (1996). *Applied Cryptography, Second Edition – Protocols, Algorithm and Source Code*. In C. John Wiley and Sons.
- Stichweh, R. (2003). *The Genesis of a Global Public Sphere*. Στο *Society for International Development*. Vol. 46(1): 26-29. London: SAGE Publication
- Ulrich, J. (2004). *The Internet as a political public sphere: a theoretical discussion of the democratic potential of the Internet*. Στο *ICT and learning in regions*.

Aalborg Congress Centre. Δανία, 1-2 Ιουνίου 2004.
<http://www.trafikdage.dk/writeable/ddnpaper/Paper39.pdf> (18.10.10).

- Urry, J. (1998). *Globalisation and Citizenship*. Στο World Congress of Sociology. Montreal. Ιούλιος 1998. <http://www.lancs.ac.uk/fss/sociology/papers/urry-globalisation-and-citizenship.pdf> (18.10.2010).
- Vitale, D. (2006). *Between deliberative and participatory democracy: A contribution on Habermas*. Στο Philosophy & Social Criticism. Vol. 32(6): 739-766. London: SAGE Publications.
- Webster, Fr. (2001). *Culture and Politics in the Information Age*. London: Routledge.
- Wellman, B., Gulia M. (1999a). *Net surfers don't ride alone: Virtual communities as communities*. Στο: Smith, M. A., Kollock, P. (Eds.), *Communities in cyberspace*, New York: Routledge, 167-194.
- Winkler, R., Kozeluh, U. (2005). *Europeans have a Say: Online Debates and Consultations in the EU*.
http://www.node-research.at/dokumente/upload/0086/online_debates2.pdf (16.08.2010).
- Young, I. M. (1990). *Justice and the Politics of Difference*. Princeton: Princeton University Press.

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

- http://el.wikipedia.org/wiki/Οργανισμός_Ηνωμένων_Εθνών
- http://el.wikipedia.org/wiki/Οργανισμός_Οικονομικής_Συνεργασίας_και_Ανάπτυξης
- <http://www.internetpolicy.org/>
- <http://www.etuc.org/>
- www.ergatotehnites.gr
- www.adedy.gr
- www.gsee.gr
- www.uni.europa.org
- www.cwu.org
- www.gganet.gr